21 אקט 1925

י. באשעוויס.

צוריק אהיים.

אין אלענעווע האט מען פאררעכענט הערש דעפּטאַק צו די געהרג'עטע אין דער מלחמה. א חבר זיינער, א בעל-עגלה, האט אפילו געשריבן אין אמעריקע, אז הערש דעפּטאַק איז געפאלען הינטער באַראַנאַוויטש פון א שראַפּנעל, און אז ער האט אהם מיט די אייגענע הענט באַגראָבן. פונדעסטוועגן איז אין איינעם א הערבסטיגען מאָרגען אנגעקומען הערש דעפּטאַק פון פראמפאַלער הוף. ס'איז געווען א טונקעלער טאָג, א חשכדיגער, א בלאָטיגער. דער יונג איז געווען העכער מיט צוויי קעפּ, געהאט ברייטע גבורהדיגע פּלייצעס, א גדיכע, העלדישע קאַרק, אנגעטהון געווען אין א שוואַרץ-לעדערנע, גלאַנציגע מאַרינאַרקע און הויזן, לאַנגע הויכע שטיוועל מיט קאַזאַקישע שפּאָרעס. דער זעלנערישער הוט איז געלעגן קרום איבער דער נידעריגער שטערן, שוואַרצע, שטעהענדיגע האָר. זיין פּנים איז געווען אנגעפּרעסט און שוואַרץ. די נאָז פארריסן און פארקרימט, ווי ער זאל פיהלען א מיאוסן ריח. די ליפּען האט דורכגעשניטן קרום א רויטער שראַם מיט סימנים פון נעהט. זיינע קליינע, הייס-אנגעזאָפּטע היפּאָפּאָטאַמאַס-אייגעלעך האבען געקוקט אקעגען זיך ברויקיש-שהיינענדיג מיט יענעם פרעמדען אומעט און ברוגזדיגער פערבלאָנדושעטקייט פון א דאַפּקער-טייגער, א שלעגער און א מהשעהרהדיגע. יודען קרעמערלעך האבען אהם תיכף דערקענט פון זייערע טונקעלע געוועלבלעך, געדענקט אהם פאר א שטעכער-שטעכער, א פערד-שטעהער, און האבען דריי מאל איבערגעשפּיגן, געקראַצט אין די בערדלעך און געטרייסעלט מיט די אויגען, פיל מיט צער און תרעומות איבען רבונו של עולם, וואס גראד אזעלכע קומען איבער אלע סכנות און געפינען דעם וועג אהיים, כדי איבערצו אנטהון צרות די בעלי-בתים. קצב-יונגען און ווייסע פערבלובענע פאַרביינער מיט מעסערס איף די לענדען האבען געלאָזט שטעהן די הייבער-פיס יאטקע-קלאַץ, געמאַכט זיך פּקחעסען איז אלטע עוונות און אויס איהם אקעגען בכבל-כנים זיין אז אבגעהמען א גרוס פון דער וועלט.

— כלעבען, דאס איז ער!... — האבען זיי געשטיכעלט מיט ברעלבילישער הנאה און גלוסטבאַקייט אין די גרינלעך-פערברוקענע בליקען, איהם געמאַכט מיט כבוד פון קאָפּ ביז די פיס און געווען אן דער דעם פאַרשוין ווינען די קלאַפּעס נאָך גרעבערע ווי אמאל. — די כאַלעריע האט איהם נישט גענומען... כע-כע-כע...

זיי האבען אלע אויף איין מאל גענומען איבערפרעגען הענט חברים. הענע, די באַלעגולעס, געשייט מיט וואַטאַרישע הימען, געוויזען אין די הינגעלע ופּז די מילער די גאָלדענע ציין, וועלכע זיינען דאַמאַלסט שטאַרק געווען מאָדיש אין אלענעווע. שמעון-ברוך, א קליינער, א דיקער, א פרעהליכער, מיט רויטע באַקען און מיט געדרעהטע וואָנסלעך, תמיד אין א האַסטען, איבערשעפּענדיג קאָפּעליש איבער די אייער, א גוטער ברודער פון אלטע צייטען, — האט איהם אפילו געגעבען אויף א געדעכטער א פאָר שמוצקן מיט דער פּיסק אין די וואַנגען. נאָר הערש דעפּטאַק איז, אגבים, געווען נישט אויפגעלעגט צו רעדען. ער איז, א נישט-איבערעלאַפּענער, געפּיפּעלט מיט די ברעמען, געשפּיגן חיט פאר זיך און האט אויסגעזויגען אזעלכע וואָרט שוהער, אהו חשק, קיקענדיג איבער אלע קעפּ אהעק חיט, פערזויכט און מיינט, ווי ער האלט זיך צוגעהערט צו זייער שאַרבען.

— אט אווי... מ'האט געהאַקט קעפּ...

— ביסט כסדר געווען אין רוסלאַנד? — האבען זיינע גע-פּאַרטנערס...

— געהעלן... אלץ איינס... — האט הערש דעפּטאַק אומגערוהיגט און אבגעהאַקט געזשאַרשעט. — דא... דאָרט... מ'איז געשיסען — דאס קען געווירקעט... נאָר אין יודען... הביא ראַטאָ...

הערש דעפּטאַק האט איבערגעהויבען זיין שווערען פּאַק, איינגעוויקעלט אין שמאַטעס, בערעכענט ארויפגעלעגט אויפן אקסעל, נישט זאָגענדיג אפילו א גוטן טאָג, פיל מיט שראַבלענס צו די יאָלדען, האט זיך אינגערוקט. מיליון שעפּקען און האלטען זיך פאר בריות.

אין באַגנעשקעל אראָבגעגאַנגען, נישט הייט פון דער חרובער מטאָלה, איבער אלט פון זיין מוטערס הויז, איז געשטאַנען א הויכער אבגעבראָכענער קוימען, א פערדיסטער, א בלינדער, אנגעבלאָזענע, ארויסגעראַקן מיט שווינער און ציגעל. א קליינע אלטע יודענע איז געזעסן איף די קויל, געוואַשען אין שאַף א קאָלבערן ראַשעל, געשמועסט עס אין געדרונגען מיט קאַבצנען, קורצע בעגעלעך. איבער קאָפּ האט זי געטראָגן א געלע פאַטשיילע, אריבערגעבונדען מיט צוויי עקלעך. כ'איז גערעט עלקערלאַה, א דם-שונא ווערים פון אלטע יאָרען, א קוקען איף תהנות און א רבלותיניצע. זי האט ער איינגעקוקט און הערען מיט קורצענער-צעגעשטאָקטע אייגעלעך, שטאַרק פּאַרקרימט די קליינע, גראָבע ברוין-בלויע נאָז, ווי א קאַרטאָפעל, און זי האט זיך פלוצלונג פערקרימט, ווי זי זאל פיהלען א שלעכטס ביס אין מויל.

— אי, ס'טויגט מיר נישט גוט! — הערש שטעהט דאך פאר מיינע אויגען! — האט די אלטע גענומען דושאַבזשען מיט א מויל אהן ציין, סערבראָכען די הויטע נאַסע הענט. — פון קברות ארויס!... העהרחעה! די מאַמע זאל דאס געזען זעהן!... קוקט, איהם גאָר אן, דעם גזלן!... כע-כע...

— ווין לאַנג, אז די מאַמע לעבט נישט! — האט הערש דעפּטאַק אבגעשטעלט איהר איהר א פאָר בולטע בליקען, קאַלטע און הארבזיערענדיגע, די געמאַכטע קרום פון אויבען-אראָב און געקוקט מיט יענער פערעדקייט און גראָבער, וועלכער געפּאַרונגען פון א סאָלדאַט, האט פערבט זיך, האלטען צו געהן. — העט ווי?

— געשטאָרבען, געשטאָרבען, — האט די אלטע צוגעשאָקעלט מיטן קאָפּ, נישט אויפגעהערט רייבען די קעשקעלער און שמעקקען צו זייער ריח. — יונג און אלט זיינען דעמאָלט געגאַנגען פון דער וועלט... אויסגעלעשט זיך, נישט פאר מיר געדאַכט, פּאַר, פּאַר... צוזאַמען האב איך אבגעקאָכט א ביסעל יוך, געהאלטן דאס מענש מחיה-זיין — ערשט כתיב א קאָפּ ישראל-אייבער הייסט זיך שוין דאָרט ארום און דער גרינער קאָפּעטע מיט א גאַרטעל איף די לענדען... האט מיר תיכף געטהון. א זעגן און האַרץ...

די יודענע האט תיכף ארומגעלאָזט די טאָג, בעליידיגט געגאַנגען פון דעם יונג'ס גראָבקייט, צושאַקלענדיג זיך און זיפצענדיג דערצעהלט, אז די גערעדענע כלה זיינע, אסתר-מאַל האליק, האט נישט לאַנג נאָך איהם געהאַלט, האט זי נישט... פּטיע, סוף אלע גוייישע טעכטער זאל זיך אויסלאָזען אזא תכלית און אזא סוהרונג...

האט הערש דעפּטאַק זיך אבגעשאָקעלט. ער האט אנגעבלאָזען די באַקען, זיי צוריק אויסגעבלאָזען, און פּנים קרומע-קרימענדיג צוזעהען די אנגעלאַהענע, סינטעלייע בריטעס, האט אפּגעקוקט כעס און א שנאה, א גראַדיענעסע פון יאַריקן וואַלערעס, א ביטערדיגע, כלינדיג, א גאַגעגרענגטע.

— עך! — האט ער אויסגעקאָטשעט יאַריק מיט דער האַנט, מיט עקשנות געבויערט מיט א פינגער אין אייער — דער רוח זאל ער שוין נעהמען!...

(סוף קפּיט)

אונזער עקס'

21 October 1925, p. 6.

A soldier returns – he is coarse – his ~~inside~~ remarries – He was thought of as dead. He is cold to the welcomers (Colum 3) Description of woman: excellent

געקומען דער פּאַנדערמיל.
מער.

וואָס אברהם פלעגט גראָבען.
י פלשתים האָבען זיך געוואָלט
וועלכע שטיינער וואָס אברהם.
לעגען זיך בעקומען פערשאָלטענע
שלום דער עיקר: דאָס פער

איז דער סוד פון דעם גאַנג צו
ין איינעם כּרגעם.

חות.
ער האָט יעקב'ן אָנגענומען
הם בענישען, האָט ער א שמעק
ו רשעים יצחק אויסען געהען?
וואָלט אַרויסשטעלען די סדרשה.
ינגען פון איהר, ווי זון פון א
ו א שלאַנגעמהן א ריח ווי פון
ם. וואָרום ניט עשו איז דאָס

פון תיילען.
ד אויעס נאָכ'ן געראַנגעל מיט'ן
שמש". דאָס קאָן מען טייטשען,
יפּגעליכטען, און מען קאָן דאָס
ן צו זיך גופא. די זון האָט א
לייכטונג ווײַבאַלד זי האָט מיט
נקענדיגקייט.
ער כשעת ער תיילם.

אנצען אַריין אין געזעהענעם.
— דער ווייס גאָרנישט, אז ער
ם און איז אזוי אַריין אינ'ם
ן פון אלעם און האָט בעקוקט
יסגעטהון און אין איינעם

נא" — לאָמיך אָבטרעטען. פון
עז, אז מ'זעהט. און דווקא רעד
ם געזונטען:
מיימשען דאָ, וואָרים טיף זענען

ן וועלנער.
ם זיך פון זיך אליין, אנשים
ט'ס וועלער.

כונסים א בריף.
טהאָט, טהאָט איז סוד און בעגריף
ליך!

רונג.
ישען מטעם: בינה) ווערט דאָ
ליכערחשנת
עהיימניש) בעטרעפען בגימטריא
אזוי ווי בעגריף אין "אור"
וי ביידע ענגליך.
ם ניט אין גימטריאַשפּיל. חינ־
ינע פון יענע מחשבות, וואָס דער
ד מאַטע.
ך טהאָט". די טהאָט איז די כלי
די טהאָט ווערט געטהון, וואָס
סער ווערט די השגה. וואָס בדיי־
ליכט איז זי בכח אַריינצונעהמען.
רהייבען צו דער מדרגה פון אנ־

שער שטעלט ביי געטהע'ן
וויספּיהר, אז — "אין אנהויב איז

ורעטען צו זיך.
ודה" — און יהודה איז צוגענאַנ־
הודה'ן. איידער יהודה איז צוגע־
, איז ער צוגעטרעטען צו יהודה'ן.
עגם צו זיך.

ען דער טהאָט.
פון א גוטער טהאָט. קיין עסויס־
אך. די טהאָט בעשאַפט איהם און
תופסדיין, אז אויך א מענש האָט
ניין אָהן דער טהאָט.

ואשען נשמות.
ין האַנד אַריין און הויב זי און צו
וי ניסט זיך פון מיר בלוט גאַנצע

יערט ניט געוויזען.
ט געוויזען דאָס שרעקליכע פון זייר
בחוש געוויזען, צו וואָס אנ'עבירה
פערשוואונדען געוואָרען זיין בחיהה?
ל זיך אומקעהרען צו איהם בלויז
בריה ניט. און אז דער זינדיגער
מיט זיין תשובה ווערט איהם ניט

Hicktown

אין א העק.

(ערצעהלונג).

נאָך א גאַנצער נאַכט שלאָפען זיך אין באַהן און א האַלבען טאָג — אויף אַקס, איז דער הויכער, דאַרער סטודענט ליפשיץ אָנגעקומען אינ'ם קליינעם שטעדטעלע, וואָס איז געלעגען האַרט ביי דער ווייסל. די פויערישע פוהר האָט א סך מאָל געשוילערט זיך באַרג־אַרויף און באַרג־אַראָב, ביז זי האָט דערטריכט צו דעם ברייטען, גרויבען מאַרק מיט די קליינע, טיפע געוועלבלעך. כאָטש ס'איז געווען פאַר ראש־השנה — איז אינדרויסען געווען כמורנע און קאַלט. ס'האָט געשאָטען, ווי פון א זיפּ, א דין, קרום רעגענדעל. אין סאַמע מיטען מאַרק איז געשטאַנען, ווי אויף הפקר, א הויכער, איינגעקורטשעטער יוד אין א לאַנגען כאַלאַט ביז צו דער ערד, מיט א געלער, צעבלאָזענער באָרד פון ווינדם. ער האָט געלאָסען און מיט איין צעטומלטען אויגעל צוגעקוקט זיך, ווי דער בחור קריכט אראָב פון וואָגען, געקיים בעדעקטיג די אייגענע צונג, און ווי־נאָר ליפשיץ איז צו איהם צוגעטראָטען א טריט נעהנטער — האָט ער א זאָג־געטהון אינדערגיך און כלאָהר־ריד:

— איהר זענט געקומען ווערען א לעהרער ביי חיים קצב? — אַט דאָרט וואוינט ער... אינ'ם הויכען הויז...

ביי ליפשיצ'ען זענען פון זיצען אויף איין אָרט געוואָרען די פיס ווי אָבגענומען, די שווערע וואַליזע האָט שיער ניט אויסגעריסען די האַנד פון אַקסעל, איינגעבויגען די פּלייצעס. ביז ר'איז צוגעקומען צו דער גלעזערנער, נגידיש־לייטישער טהיר — זענען פון דער בלאָטע פערשפּריצט געוואָרען די צעקנייטשטע הויזען און די גלע, אויסגעדרעהטע שיך, דער קאַפּעליוש איז אראָבגעפלויגען און ליפשיץ האָט איהם געמוזט נאָכיאָגען א שטיק וועג. — אין שטוב איז געזעסען ביים טיש א ברייטער, דיקער יוד אין א וואַטעס שפּענצער, מיט א געשוירענער, שוואַרצער באָרד און אין א באַראַנקענע היטעל, קרום פערזעצט אויפ'ן בעהאָרטען קאָפּ. ער האָט בנעימות'דיג און מיט הרחבה אויסגעגאָנט א ביין, הינטערוויילעכין עפּעס דערצעהלט דעם ווייב, וואָס האָט זיך געפּאָרעט ביי דער קיך. דערזעהן ליפשיצ'ען — האָט ער דערקענענדיג און מיט אויפ־יינענדיגער שמחה א שמייכעל געטהון, א הויב־געטהון, ווי זיך אויפצושטעלען און זיך אָנגערופען:

— גלויבט מיר — דער לעהרער, הע? — כי־כי־כי! א לעהרער וועל איך תמיד דערקענען אין פּנים... נאָר געקומען זענט איהר ניט אין דער צייט...

— וואָס הייסט, כ'בין ניט געקומען אין דער צייט? — אין תיכף ליפשיץ דערשראָקען געוואָרען, אז דער קין האָט אוש ביי איהם גענומען ציטערן און ער האָט אָנגעשטעלט זיינע ווייסע, יאוש'דיג־אַריינגעזונקענע אויגעלעך, פול מיט פחד פאַר נייע, אומגעריכטע צרות און נע־ונד־זיין. — דער סעקרעטאַר פון פעראיין האָט דאָך בפירוש געשריבען, אז כ'זאָל קומען אין סעפּטעמבער!..

— יאָ סעפּטעמבער, ניט סעפּטעמבער, — האָט דער קצב ניט אויפגעהערט קייען אין איין זייט און זופּען פון א פולער שיסעל. — דער עיקר איז, אז פאַר יום־טוב הויבט מען נאָתיש ניט אָן... א קינד וועט עס אייך זאָגען!..

ס'האָבען ניט געהאָלפען ליפשיצ'עס טענות, אז מ'האָט איהם אָבגענאַרט, די פערשמאַלציוועטע בריף מיט אָבגעמעקטע ראַנדען, דאָס פינטלען מיט די וויעס פון אויפרעגונג און די בעטלעריגסטע אנצוהערעניש, אז מיט גראָבע יונגען טאָר מען ניט אנהייבען...

ביים קצב איז אָנגעלאָפען דאָס פּנים מיט בלוט, די גראָבע, זילבערנע קייט אויף זיין האַרטען בויך האָט קלינגענדיג זיך געוואַרפען און ער האָט איצט שוין געשריגען מיט פערלאָפענע אויגען, געקלאַפּט אין טיש, אז מעסער־גאָפּעל האָבען געטאַנצט:

— פאַר יום־טוב הויבט מען ניט אָן און א סוף! געהט געזונטערהייד — און באַסטאַ!

די יורענע ביי דער קיך האָט פון דער העלער הויט אָנגעהויבען ריטשען מיט א שרייענדיגען, פלאַקעוואַטען קול; א שכנ'טע איז אַריינגעקומען מיט א פאָן, געבליבען שטעהן מיט אַנ'אויסגעשפּיצט פּנים פון נייפעריגקייט; פון דער צווייטער שטוב איז אַריינגעפאַלען א קליינע, דיקע מויד מיט רויטע בעק און פערנאָסענע, טריפליכע אויגעלעך, גרייטע צו קריגען זיך און צו העלפען טאַטע־מאַמע אין זייער מחלוקת. — האָט ליפשיץ מיט מורא זיך אָבגעשאָקעלט, תיכף פערשטאַנען, אז ער וועט דאָ גאָרניט כאַפּען און גענומען זיך אַרויסרוקען. דער לאַנגער, שמאָלער האַלז זיינער האָט געציטערט און געקניטלט זיך, זוי גרייט זיך צו פערגעהן אין א געוויין. אויף זיינע איינגעפאַלענע, נישט־ראַזירטע באַקען האָבען זיך געקייקעלט טרעהרען פון ברשה. ער האָט געזידעלט כאָרכלענדיג, א קנאַק־געטהון מיט דער טהיר, אז די שויבען זענען שיער ניט אַרויסגעפאַלען.

— אויסוואורפען זענט איהר, אָט וואָס! מענשען אָהן יעדען חוש פאַר קולטור!... בהמות!...

* * *

נאָך א גאַנצען טאָג אַרומדרעהען זיך אין שטעדטעל און זוכען א פּאַרשוין, ביי וועלכען ער וואָלט געקאָנט באַרגען אויף הוצאות צוריק, איז ליפשיץ ביינאַכט געבליבען זיצען ביים שטאָדטישען לעהרער. אין דער האַלב־לעדיגער שטוב, בעשטעלט מיט לאַנגע בענק, ווי אין א חדר, איז געזעסען ביים טיש א הויכער יוד אין א פערפעטצטער, געהאַקטער קאַפּאָטע, מיט א גרוי, קיילעכדיג בערדעל און מיט א האַלב־יידענער, חב'ישער יאַרמולקע אויפ'ן קאָפּ. פון זיין בראָדיגען, פאַפּירענעם קאָלנער האָט נאָכגעהאָנגען א שוואַרצער קראַוואַט בעזעצט מיט א בלעכענעם מגן־דוד.

דער יוד האָט גענעסען א שטיקעל קאַלט פלייש פון א שיסעלע, שטאַרק געהוסט, צוויינגעשפּיגען אין א רויטער פאַטשיילע און ניט אויפגעהערט איינ'סטנה'ען:

— כ'האָב געקענט, ליבער פריינד, כ'האָב ווי אלע פּעטענס... די גרעסטע שרייבער זענען אמאָל געווען מיינע חברים... דאָ אין דעם העק, קוקט מען זיך אויף מיר ניט אום, אוך־און־אוך... דרעהט זיך אַרום ביי מיר א מיידעל און... גלויבט מיר, אז כ'געפין פאַר איהר קיין שידוך ניט... א שטאָדט מיט בלויז בעלי־עגלות און שוסטערס...

דער יוד פלעגט יעדע עטליכע מינוט זיך פאַרגעהן, האָט בשום אופן ניט געקאָנט אָבעטעמען, געכאַפּט זיך ביים האַרץ, ווי ער זאָל האַלטען ביים ריעשטיקט ווערען, און אזוי כראָקענדיג און כאָרכלענדיג, איינגעדרימעלט אויף דער פויכט. ער האָט געשנאָרכט הויך און מיט א פייף, אז ס'האָט געריסען אין די אויערן. אין צווייטען עק שטוב איז געזעסען א מיידעל ביי אַנ'אַריינגעדרעהט לעמפּעל און האָט קורצזיכטיג גענייהט א שטריקעל וועש: — א הויכע, א דאַרע, א טריגליכע, מיט א שפּיציג גרעקעל פון הינטען און מיט א מאָגער, אויסגעוויינט פּנים. זי האָט אלעמאָל אַרויסגעלאָזט א הייזעריגען, אָבגעהאַקטען הוסט, ווי פון אַנ'איינגעהאַלטענעם הוסט. אלץ שטאַרקער און העפטיגער געצויגען די נאָדעל, און פלוצלונג, פון דער העלער הויט, איז זי אויפגעשטאַנען, א דרעה־געטהון זיך אויף איהרע אויסגעדרעהטע לאַטשען און זיך אָנגערופען שטיל און רויט־ווערענדיג:

— איהר וועט דאָ בלייבען נעכטיגען, אמת?

— הע? ביטע? — האָט ליפשיץ זיך אויפגעריסען פון אָרט א צעטומעלטער. — אויב איהר ווילט זיין אזוי גוט... כ'קאָן מיר באמת ניט קיין עצה טהון!..

— דאָ, ביי אונז. קאָנט איהר שלאָפען, — האָט דאָס מיידעל גערעדט מיט א צוגעדושעט קול, ווי פאַר זיך און מיט אראָבגעלאָזטע אויגען. — פאַרהאַן דאָ נאָך א גרויסע שטוב און אויסער מיר מיט'ן טאַטען איז דאָ קיינער ניטאָ... איהר וועט כאָר טרינקען א גלאָז טיי און עפּעס צועסען...

ליפשיץ האָט געוואָלט זאָגען, אז ער דאַנקט, אז ער איז ניט הונגעריג... נאָר די ווערטער זענען אָבגעשטאַרבען אויף די ליפּען, ס'בלוט איז געפלאָסען אין די אָדערן שוימיג און שיכור, פון אָבגעשוואַכטקייט האָט געבלענדט פאַר די אויגען און אין מוח איז געווען ענג. — ער האָט אָהן כחות אַריינגענומען אין מויל אַריין דאָס שטיקעל ברויט, געקייעט, געקייעט סתם אזוי אין דער וועלט אַריין מיט יענער הכנעה און נאַכגיביגקייט פון א מענש, וואָס נעמט זיך אונטער און ס'איז איהם שוין אלץ איינס...

— כ'ווייס ניט, פרייליין, ווען כ'וועל אייך אָבדאַנקען און אָבצאָהלען... אָט, סתם־אזוי, איהר טהוט גוטס...

פון נערוועזישקייט און פער'חלש'טקייט האָבען אָנגעהויבען רייסען די ציינער, א סך האָט ביי איהם שטאַרק זיך געשוואַרצט, ס'פּנים האָט געצוקט. דאָס פערגרעבטע פרייליין איז געזעסען איהם אַקעגענאיבער, זיך אין איהם איינגעקוקט מיט צעפּינטע, מיט שחורה'דיג־צעגליהטע, שוואַרצע אויגען. אויף איהרע בלייכע באַקען זענען אַרויסגעטרעטען רויטע פלעקען, אומגעווענדטע צעשויבערטע.

— אזא מענש, ווי איהר, זאָל זיך געפינען אין אזא נויט... כ'מיין צו זאָגען... אפשר ביי אונז וואָלט איהר געקאָנט האָבען ערביים...

— דער טאַטע קאָן זיך אליין ניט קיין עצה געבען מיט זיינע לעקציעס?

— קאָן ניט... דאָפּעלט שילערס וואָלטען געווען, ווען עס איז פאַרהאַן א יונגערער מענש... ס'וואָלט אייך דאָ ניט געפעהלט...

זי האָט זיך פערלוירען, רויט־געוואָרען איבער די אויערן, אויף איהם א קוק־געטהון בעטענדיג־הייס. האַסטיג אויפגעשטאַנען און צוריק זיך אוועקגעזעצט. ביים טונקעלען צאַנקענדיגען ליכט פון דער אויסגעהענדיגער לאָמפּ האָט ליפשיץ א האַלב־דרימלענדיגער ניט אראָבגענומען פון איהר זיין בליק, געזעהן די אוירעלע, (עטוואָס שפּיציגע עלענבויגענס, דעם יונגלעריישען פּאַרש, געפיהלט, אז עפּעס רייסט זיך אין איהם אָב פון דאַנקבאַרקייט. פון זיסער פערכאַפּטקייט האָט די צונג געפּלאָנטערט זיך און גערעדט ניט איבערקלערענדיג:

— גלויבט מיר, אז כ'וואָלט אלץ געטהון, כדי צו פערבלייבען ביי אזעלכע מענשען ווי איהר... מ'איז מיר, ליבער פריינד... אזוי שטאַרק מיד!..

— אָט, שוין בעט איך אייך דאָס בעט! — האָבען ביי דעם מיידעל גענומען ציטערן די דינע, שמאָלע הענד און פון איבער ראַשטוג האָט זי ניט געקאָנט זיך אויפהייבען. — און מינוט!.. זי האָט ליבליך געקוקט אין זיין זייט אַריין מיט א מיידעלשער פערשעמטקייט און האָט הייס געאָטעמט...

דער זייגער האָט פלוצלונג גענומען אויסקלינגען צוועלף, דער אַלטער האָט אויפגעכאַפּט אַנ'אויג, געשטויגט זיך אַרומגעקוקט אַרום־און־אַרום, ווי ער וואָלט ניט דערקענט זיין אייגענע שטוב, בעמערקט אז צווישען דעם לעהרער און זיין טאָכטער וועבט זיך עפּעס, און זיך אָנגעהויבען פּאַטעטיש, שמייכלענדיג און רעדענדיג:

— געכאַפּט א דרימעל, קינדער, הע? — מ'איז אלט, קינדער, און אָהן כחות... אוך־און־אוך...

אלכסנדר עקספרעס 27 יאנואר 1928, N24, עמוד 7.

Small town: Was thrown out from the coarse rich man — goes to teacher in the town and the

1928 [illegible] 27

איינזאַמקייט, 11.4.1930, נר 6

[illegible] ...ער, איך מיט אַ פרוי און קינדער און אַלע זענען, לויט זייער אויסזער [illegible] פּיהרונג, יעצט אינגאַנצען עהנליך צו [illegible] ... [illegible] שטעהן ווי געלעהמט און ווייסט נישט וואָס צו אָנהייבן. אַז דאָס איז דעם שטאַט'ס אַרבייט, איז איהם אפילו נישט איינגעפאַלען און ער ... שוין באַלד קיין צורה פון קיין מענש נישט, וועט נישט פון וואַנען צו נעהמען אויף צדקה. (ענדע קומט).

י. באַטעוויס — פון דער מיהל

מזינים

(ערצעהלונג)

דאָס קליינע מיהלכעל שטעהט נאָענט דריי הונדערט פון שטאָט, נעבען אַ'אַלטן סאָסנאָוער וואַלד, אַ שטיק אָפּגערוקט פון דאָרף. אמאָל מער איז דאָרט דאָ אַ גרויס, דער וואַלד איז אַ מיטיגער, און כמעט וואַקסן. אַז מ'האָלט דאָ נאָך קאָנען אויפשטעלן אַ גרויסע מיהל מיט אַ סך פאַר וואַלדן. דאָס וואַל אַרבייטער פאַר דער וואַסער וועגנער. נאָר דערווייל איז נישטאָ נישט קיין מענשן און נישט קיין געלט. די איצטיגע בעל-הבתים זענען צוויי יתומים — אַ בחור און אַ מיידעל. דער בחור איז אַ קליינער, אַ פּליי־כער, מיט אַ פערד־עלטער מיט גרויסע האָר און מיט צוויי קליינע פינקלעדיגע אייגעלעך, וואָס זענען שטענדיג [illegible]. ווי דערהערט אַ פּויער בעט פאַר כוח ווי חיה. דאָס בחור'ל איז אי דער אייגנטימער, אי דער מיהלנער. ער קריכט אפילו אַלע טאָגליכע מאָל אַריין אין אַ מיהלען, פערפולט כען ראָד און באַרעט זיך איינציג מיט אַ ראָד. נאָר כולט־ראָב צו איהם פון דער בריק, ווי ער פּראָבירט, און זיי טענהן מיט היציגע החן:

— באַלד וועלן מיר אַ לאָדתהון די מיהל, וועכטו זיך נעהמען דרעהען... עך, וועסטו דיך אַ דרעהדהון!...

קיין געלד האָט ער נישט, קיין שידוך כהון וויל ער נישט, ביז ער וועט אויסדינען, און באַהלט בלוח פּערעכעו ראָזמקע. די גוים מהוען אַלץ אַליין, ווייטערגאַנצע נעבן און העלפן אפילו קאָזען דעם מיהלכען, אויב מען דאַרף גראָד.

די שוועסטער, אַ'עלטערע, ציריל, כראָגט שטענדיג אַ ווייס טיכעל אויפן קאָפּ, ווי אַ שיקסע, פיהרט די קליינע בעל־הבית'ישקייט. מיט יאָהרען צוריק איז זי אַמאָל נעהאָט אָנטלאָפען מיט אַ שייגעץ און זיך שיער נישט אָנגעשמד'ט. יודען פון שטאָט האָבן זי קוים אַרויסגעראַטעוועט און יונגבאַר בלבד, איהרט אַ חוד כער קרוב, האָט זי געריבן ביי די האָר און גענומען איבער'ן נאָענטן שטעדטל. פון דעמאָלט אָן לאָזט זי מעהר נישט אַריין קיין שום שטאָר כיגע יודען, גרייט זיך אַלץ כסדר אָזעקצואָהד רען קיין קאַנאַדע צו איהרט אַ קוזין, און וויל נישט הערען פון די בעסטע חתנים. אַז דער ברודער וועט נעהמען נדן, וועט זי איהם אָפּ־כרסען איהר חלק ירושה און זיך לאָזן אין דער וועלט...

אַ פּנים האָט זי אַ פּלאַטשיקס, אַ שיקסעדיגס, מיט אַ סך געלע זומערשפּרענקעלעך און מיט אַ קליין, ברייט נעזעל. קליידער טראָגט זי פּויערישע־קורצע, און דרייפּערטעל יאָהר טשאַפּעט זי אַרום באָרוועס. די גרויסע שטאָל אין הויף איז לעדיג, אַ נסתר'ן דאַך פון דער שאָפּע שטעהט אַ לאַנגער, אַ מיטן היטעל גלייך צום הימעל. אַמאָל, ווען דער כאַטע האָט געלעבט, זענען דאָ געווען קיה און פערד. איצט טוט מען דאָס הייַ פון די אַרומיגע לאָנקעס אָפּגעבן האַלבן הונט. דאָס גראָז, וואָס וואַקסט אַרום ביי די ברעגען פון טייך, קאָנען מען אינגאַנצען נישט און עס וועלט פערפולט. דאָס קליינע הייזעל צום האַלבן שטעהט לעדיג און די לאָדענס זענען דאָרט פערבאַנט אַ גאַנץ יאָהר. אַמאָל, פאַר דער מלחמה, איז געהאַט אַרויסגעקומען אַהער אויף דאַטשע אַ פּוילישע פּריצה מיט קינדער. שפּעטער האָבן מיט פּיקעט געשאָסן צו די ווילדע קאַטשקעס, און די טאַטע, אַ קראַנקע יודער־

נע, אַ מיידעליכע, פלעגט מענה'ן און וואַרענען:

— צירל־קינד, היט זיך פאַר זיי, ווי פאַר פייער!... לאָז זיי נאָר ליגען!...

איצט איז דאָ שטיל. אַ גאַנצען זומער פליסען זיך אַרום די ווילדע קאַטשקעס, פּיש גאַרטן זיך, און די קליינע טראַכטע שטעהט אין מיטן וואַסער. אַ געלע פון מאָז און שוואַמען, ווי אַ קעמפּע. פון נישט האָבן וואָס צו טהון יעהט צירל יעדען איבערפרייה אין וואַלד רליפּרן גאַנצע קרענע יאַגדעס מיט פּויאַור נעס און טראָגט עס דערנאָך אַוועק פאַר גראָשנס די אָרעמע יודענעס, די כאַקהענדלער־כעס. אין שבת'ס כיכעט טען אין די פּויס־טען אַריין און ס'וויזט איך איהר פון די פענס־טער.

— קוקט זי אָן, די גויע מיט דער פלאַכ־כע אַנשע... כייכער... קיין יודישע צורה האָט זי נישט...

אינשטענעדעל דער שדכן וויזט אויף איהר מיט די פינגער, כאַנכנאָך איהר שיקסישעוועס גאַנג, און זיינע קרעטערלעך קייכען פון נילעבער ער איז כאַזבען אין די קניהען. ביי ציר־לען די ער די נאָזענער פון כעס, און וויפיל מאָל זי קוקט אַהער, נעהמט איהר שווינדלען פאַר די אויגן אין דאָס פנים ווערט רויט און דער שוויצט פון בושה. דערנאָך קומט אַלעמאָל אויס, אַז עס כרעכט זי דאָ אַהייטישער פּויער, גיהט איהר נאָך אַ שטיק וועגס און קלאַפּט איהר היבש אין דער פּליינע:

— אַ־אָ ציר־לאַ! יאַק שע מאַש, צירולאַ!...

וועהרט טוט צירל אינגאַנצען צעטומעלט. פון היכטער איהרע פּליצעס נעהמען פאַלען יאַנ־דעס, די טריט נעהמען זיך ביי איהר פּלאָנטען און זי וויגט זיך, ווי אַ שיכורע. איטשע־סענדעל שפּריינט אַוועק פון דער הויט:

— אַ כיינעם החן געקריגען, העי? — כערכער־ען...

אין איינעם אַ ראש־השנה, ווען צירל איז געקומען אין דער וויבערשער שוהל מזכיר־נשמות זיין אויף דער מוטער'ס „שטאָרט", — איז צו איהר צוגעגאַנגען אַ בעל־הבית'טע, אויף איהר אָנגעטרינקען און געשענה'ט, אַז שיקסעס דאַר־פען נישט קומען אין שוהל אַריין... אַ שיק־סע געהט אין קלויסטער...

צירל האָט זיך דעמאָלט געכאַפּט שלאָגען און אין שוהל איז געוואָרן אַ געזאַלע. יום־כיפור איז צירל מעהר נישט געקומען, און סוכות, אַז ס'איז געקומען צו זיי דער אונטער־שמש מיט'ן אתרוג, האָט צירל אויף איהם אָנגעריצט דעם הונד און נאָכגעשריגען:

— שאַלאַמזיעטס, אַ שיקסע דאַרף נישט קיין אתרוג! וועזשגאָ!...

דער ברודער איהרער האָט זיך מיט איהר דאַמאָלס שטאַרק צעקריגט. צירל איז אַוועק שלאָפען איבער'ן הייבוידעם. פון דאַמאָלס אָן האָט צירל אויפגעהערט צו קאָכן פאַר'ן ברודער ראַד וואָס קליינעס, אָן עסן עמערגעץ אויף נאָך־צע כען, און אין קליינעם מיהלכעל איז געווארן נאָך פּוסטער ווי געווען. צירל האָט אַרויס־גענומען פון קאַסטער אַ לאַנגען פּאַסאָק, צוגערוקט די טראַכטע צום ברעג, זיך אַריינגעזעצט און אַוועקגעשוואומען. דער ברודער האָט זי נאָכגע־

קוקט אַ שטיק וועגס מיט זיינע קליינע אויגעלעך יעהראָצים איז לינקען אייער און צו זיך אַליין אַ זאָג־געטהון:

— די מויד איז אינגאַנצען משוגע...

און כאַליע כמעט איז דאָס געפינען געשטאַ־נען נישט שטאַרבען און אַ גרויל האָט דאָרטן געהייכט פון הונגער. גוים האָבן זיך געדרעהט ווי איינער אין געוויינט פּנים'ס פּרום. איינ־ציגער ווי אַן עקעל און הייבערס, איז אַרבייט־וועהן אַ כח, וואַסער — נאָך מעהר. פאַר דעם די לביל איז געשטאַנען אויסגעשטעלט אַ לאַנגע שירה פּוהרן און איף די קאָלעס האָבן גע־דרימלט פערד און געזאָרט איף מיהל. ציריל האָט יונגעווענדעט די טראַכטע צו אַ בוים, איז אַוועק אין וואַלד אַריין און דאָרטען אָפּגעזעסען אַ גאַנצען טאָג אויף דער ערד. ווייט דער מעשה איז געווען שוין נעבן שוהל, דאָס ווי איהר כבוד געשטאַנען אין ראָש, דער כאַק האָט איהר וועהגעטהאָן און אין מוח — דאָרט האָט עפּעס געקוועטשט צו זיך אַליין און אָפּגעגעסען... די לעצטע נעכט האָט זיך דער מויד געחלומ'ט אַלץ דער אייגענער חלום: אַז ס'איז שטאָקפינסטער און עמיץ טוהט איהר אָן אַ שוואַרצע קרוין... מכשפה מיט אַ שוואַרץ פּנים כאַפּט איהר אָקעגען און לאָזט איהר אין פּנים אַריין:

— צירעלע, עס קליידט דיר, צירעלע?... כי־כיכי...

צירל האָט פערשטאַנען, אַז זי וועט נאָר אויס־גיכען שטאַרבען, ווייבער געזעהן, אַז זי וועט נאָך שטראָפט דערכאַר, האָט זי האָט זיך געזאָגט שפּר'ן און מעהר ווי אַלעמאָל געבענקט צו וועב גרויסען חב'רזאַטען שייגעץ מיט די פלאַקסענע האָר, וועלכען די מאַמע האָט שוין חתונה־געהאַט כמעט פאַר אַ רייכער שיקסע מיט צעהן מאָרגען ערד. אין איינעם אַ קיהלען טאָג נאָך אַ נאַצע כאָג זיצען אין וואַלד און שלינגען הייסע וואַכערדיגע יאַגדעס, איז צירלען איינגע־פאַלען דאָ שוין אַזוי צו פּלייבען נעבטיגען. זי האָט געזעהלט, ווי די פּיס ווערען אָנגענאָסען מיט אַ פּלייערנער שווערקייט און ווי כיף אין איהר לאַכט עפּעס פון הנאה, ווי זי וואָלט אַפילו געהאַט עמיצער אַ פּייַן, צו־להכעיס'דיג שטיקעל... די מויד האָט נישט רעכט געוואוסט, וואָס געפינט זיך, געלעגען מיט'ן קאָפּ אָנגעשפּאַרט אָן אַ שטאַם און געוועהן, ווי די קליינע רויט־זינקס ערגעץ וויט אין גרינגס וויכער כאָן די פּיקהשכשוה'דיגע טונקעלקייט האָט געפּיינ־דעט און געלעבעלט, פּויגעל האָבן געזונ־געט נאָכגע און שאַרף, לאַנגע טאָסענס וועג אויסגעוואַקסען, געפּיסען די ערטער. אין דע־רדיגער שאַרכעניש האָט עפּעס געקריפּעט און געפּלאַצט. אין האַלבען דרימעל האָט זיך ציר־לען געדאַכט, אַז דער שייגעץ שטעהט נעבען איהר נלעט איהר די האָר און טענה'ט:

— צירלאַ, לאָמיר אַנטלויפען פון דאַנען!... צירלאַ, איך קאָן אָהן דיר נישט לעבען, צירלאַ!...

זוין ערגעץ ביים ברעג וואַלד האָט זיך אַרויס געדרעהט איהר ברודער, דאָס בחור'ל מיט די פערבעהלטער טשופּרינע, זכעריש אָנגעשטאָ־קטע קליינע אויגען צום איינציגען ווידערקי־אין מיט'ן גאַנצען כח געשריגען אין די פּוסטע וואַלד:

— צירעלו העהעהע! צי־רעלו...

good. Tzirele is orphaned w/ her brother – mill is neglected. Wanted a shaygetz – they deter her – after that, they want to match her – she wants nothing to do w/ Jews – matches etc... she sells berries – the peasants keep remarking that she looks like a Gentile – one Gentile man even slaps her on the back "How ya doin?" They say – "Here's your good bridegroom!" She goes Rosh Hashanah

1930 [illegible]

מיט ״יאַהודים״ און אפֿילו גרייט צו ... | ... פּרעס אַזוינע ״יאַהאָאָלע״ איך. אדרבא! אָבער | און יודיש פּאָליש ...

אין איך ... דיך סטרעקטעמענט אבסילוט ... | סוף ... און עס ניט מחמת אַסימילאַציע.

... קיין ... ניט געשריבן, די ... | האָבן ניט איסמעלעכט, די ...

בערל פֿאָרמאַליסט.

(אַ שפּאַס)

Formal

page of what

י. באַשעוויס

אין משפּיטעלע האָט זיך דער לינקער פֿליגל פֿון ״עבֿטן פֿריידענקער־פֿעראײן״ אַזוי פֿיל מאָל גע־שפּאָלטן, ביז די ביבליאָטעק מיט די פּאָר גאַנצ־רעליגיעזע בראָשורן און סידור שטענדיק זענען געבליבן בײַ איין און איינציקן כּוח, דעם חבֿר בערל פֿלעדערמויז.

געווען אַמאָל אין משפּיטעלע אַ פּאָר מבֿינים אויפֿגעקלערטע אַפּיקורסים, פֿאַרביטערטע שׂונאים פֿון רעליגיאָן, ד. ה. פֿון דעם אַלטן מורה־הוראה און פֿון מענדעל שוחט. אין יענע גוטע צײַטן האָט מען אײַנגעאָרדנט יעדן יום־טובֿ עפֿנטלעכע מי־טינגען אין אַ קאָבער, מען זיך אָרויסגעקומען מיט מיטנאַנט, פֿילע קעסטענעס קריטיק און יום־כּיפּור געטרונקען, כּדי צו דערקאָכן די גאַנצע מיטאַרבעטער האָבער, ״אויפֿגעקלערטע״ הערצער.

איצט איז זיך די אָרגאַניזאַציע צעפֿאַלן. אַלע חבֿרים פֿרײַדענקער נעמען איצט יעדן שבת ... פֿליה־זינגער אין בית־מדרש, לויטן מאָל מיט ... אַ קינד אָנ׳צײַיהרע. די פֿילער פּראַ־אָביספּרעכן אַ קינד אַגייהרע. די פּירלשער פּראַ־גאַנגען שוין איצט הויכע צעקוילעטע טיבלען, לויטן יעדן פּאָגראָם אין ראַבינערשאַפֿט אין פּסחה און צום חבֿר פֿלעדערמויז פֿריען זיך די קלײַנעריס:

— אײַ, בערלען, בערעלע! צלח פֿאַר דער התורה! נאָר דער התורה פֿון אַ מענטש הערן מיט־פּסוקים!.. אַזוי איז די וועלט...

די יוגנט, האָט האָכער אויבער, אין מעבערי־יאַליבעריש, אַ גאַנצן שבת קורץ פֿון טעאַטער־ קאָרט אין טשיקען פֿון פֿיבאָ, מיט אַ שבתשע. פֿון קאַבע, פּראָגרעם, ליבע און אָבער חיל מען ניט הערן. אַפֿיציעל ווענען אין דער אָרגאַניזאַציע יאַ פֿאַרשריבן עטלעכע סימבאָלידער, אָבער ״סטאַטוע״ ווילט זיי ניט זיין און אויך דער חבֿר בערל פֿלע־דערמויז ליגט דער נאָמען טויל.

האָלט דער חבֿר בערל ניט נאָכגעגעבן אַוועק טאָג אין עקסטן, האָלט שוין היינט אין משפּיטעלע ניט נאָכגעגעבן קיין זכר פֿון קיין פֿרײַדענקער און אַלץ האָט נעוואָרן אין פֿיגנבערן פּיטאַלאָלעסער. נאָר חבֿר בערל וויסט, אַז אַ פּיהרער איז, אַ קאַפּיטאַן, ווי אַ גענעראַל: מען דאַרף קעמפֿן אַפֿילו ביז׳ן לעצטן ביגנליד.

אַ גאַנצע וואָך איז דאָ חבֿרים אַרבעט. די ביב־ליאָטעק איז אַ קליינע, פֿאַרלויבן דאָ אין איהר בלויז צוויי צעריסענע בראָשורן אין אַ קאַמפּאַיגן אויף אַ בלעטל געשריבן. דער ביבליאָטעקאַר — חבֿר בערל פֿלעדערמויז — ניט גרויס ניכער בלויז איין מאָל אין דער וואָך. קיין פֿאַצייעלן לאָקאַל האָט די ביבליאָטעק אויך ניט. עס איז דאָ בלויז אַ צימער־טישליינע דירה ביים חבֿר פֿלעדערמויז אין פֿלע־גען שבֿטעל, וואו אַ הויז בערלען אין פּאַראַאָן נאָר אַ קאַסטן מיט פּיער קינדער. די צאָהל לייענער פֿון דער ביבליאָטעק איז — איינס: חבֿר בערל פֿלע־דערמויז. פֿונדעסטוועגן פֿיהרט דער חבֿר פֿלעדערמויז די ביבליאָטעק, ווי טאָגל אין די גוטע צײַטן, גענוי מיט ביכלער־צעהל און אויף יעדן זיי־טל אין ...

על אין אַ פּאָר הונדערט מאָל פֿאַרהאַן די אייש־טיפֿן: ביטע היטן די ביכער! ניט שרייבן. ניט פֿאַרשמירן און ניט אונטערשטרייכן!..

זונטאָג, נאָך אָזיגער בײַנאַכט, ווען בערל קומט צוריק פֿון דער אַרבעט, וואו ער וועבט פּאַנטאָ־פֿלען, אױסגעמוטשט און אויסגעדאַרט, וואַשט ער זיך, עסט איינער אַליין ביים טיש, עסנט דעם שולאַ־ער און רופֿט אויס:

— חבֿרים, דערמיט מעלד איך, אַז די ביבליאָ־טעק איז אָפֿן. ווער כ׳האָט איינגעזאָהלט פֿאַר אַ חודש — דער קאָן נעהמען אַ ביכל.

בערל׳ס מאַמע — אַ יודענע אַ דאָריגעהעריע־רין, תמיד אַ פֿאַרקאָפּישע און פֿאַרבאַרעכטע, איז שוין געוואוינט, אַז איהר זוהן זאָל רעדן צו זיך אַליין, חייסט, אַז אַלע געלערנטע מענטשן פֿיהרן זיך אַזוי און טאָן זיך ניט אָן צו איהם. בערל דער פֿאַרזאַליכט כאַפּט אַ קוק אין פּאַקלאָג, און זיך לאָנג פֿירט און זאָגט צו זיך אַליין:

— חבֿר ביבליאָטעקאַר, איך וויל אַ בוך.

— וואָס פֿאַר אַ בוך ווילט איהר? — פֿרעגט בערל דער ביבליאָטעקאַר בערלען דעם לייענער.

— גיט מיר דאָס בוך: ״פּרחת פֿאַבער״, פֿאַנ־פֿוציוס און בודאַ. די פֿערקאָפּעריער פֿון פֿיגנבע־ריש״ — ענטפֿערט בערל זיך אַליין.

פֿעסטן כאַפּן האָט איהם, די איינגע חבֿרים געבן איהם אַ׳מענטש, ער זאָל ״פֿאַרכאַפּן דאָס קאָפּיטל״ און אויסצודרעהן זיך נאַריש כאַפּן. נאָר בערל חייסט בײַ זיך, אַז די צאָהל מעמבערס סימבאָלידער אין אָנ׳אָרגאַניזאַציע אין גלײַכגילטיג אין אַז דיסציפּלין מוז זיין. האַרט ער די גאַנצע וועלט חי די קאָפּ, און טאָג זיך דאָס ווײַנען. ניט־קפּה — פֿאַרגעסן בערל — צוליב אַ פּאָר פּוילע און פּאַנאַטישער חעם נאָך דער פֿרײַדענקער־פֿאַראײן ניט אונטערגעהן!.. צולהבֿעיס דעם קלעריקאַ־ליזם!..

אַ גאַנץ יאָהר אין די צײַטן. ערבֿ־גנליד. שטעלט וועם בלויז נאָר אָנ׳אַלגעמיינער פֿאַר־זאַמלונג. דער חבֿר בערל קיקט דאָס אַלץ אײַנלאַ־דונגען אַלע נאָכדעם אַז איינציקע סימבאָלידער, וואָרענען, אַז פֿאַר ניט קומען וועט מען אויסגע־שלאָסן ווערן. ער גרייט צו אַ כּרוזיום, אַ פּאַ־קלאַבען העריקן. דער גאַנצער פֿלאַטפֿאָרמיוניג, פֿונדאַמענ־טאַלע אין דאָס גאַנצע פּראָגראַם פֿון דער פֿאַרזאַמלונג, ווערן, אַז כ׳קוקט די טעמע פֿון דער פֿאַרזאַמלונג אין בײַ בערלען אין שטוב קיינער ניט. חוץ אייגן סימבאָליד — דאָס איז דער חבֿר בערל אַליין. אַנ־דערער פֿיהרער פֿון אָנ׳אָרגאַניזאַציע האַלט אין אַוועק פֿאַר כיסטע נעוואָרן, רעסיגנירט, רעזיגנירט, אָדער סי יודע האָט. נאָר בערל איז ניט דער מענטש, וואָס פֿאַלט בײַ זיך גרינג. צו דער שעה און צו דער מינוט זעצט זיך בערל אַוועק ביים טיש,

לעגט אַנידער די מעסטע פּאַפּירן און טעלרעס:

— חבֿרים, נאָך אַלע אײַנלאַדונגען, וואָס איך האָב אַרויסגעשיקט און טראָץ מײַן פֿערזענליכער אַגיטאַציע, איז קיינער ניט געקומען. לויט׳ן סטאַ־טוט דאַרף די פֿאַרזאַמלונג פֿאָרקומען. איך לייג פֿאָר אַלס פֿאָרזיצענדן דעם חבֿר בערל פֿלעדער־מויז...

בערל פֿלעדערמויז נעהמט דאָס גלעקל, גיט אַ קלונג, כאַפּט אַ קוק אין פּראָגראַם און זאָגט:

— דאָס וואָרט צום בעריכט האָט דער סעקרע־טער, חבֿר בערל פֿלעדערמויז.

בערל גיט אָב אַ לאַנגען בעריכט, דערציילט וועגן דער פּרוויזאָרישער לאַגע פֿון פֿאַראײן און וועגן דער גלייכגילטיקייט מצד די חבֿרים. אָבער קרי־טיקירט ער אויך די פֿאַראײַאָריגע פֿאַרוואַלטונג און איהר פֿאָרזיצענדן, דעם חבֿר פֿלעדערמויז. אַז בערל צערעדט זיך צופֿיל און בילבול ברעכט. אַז בערל צערעדט זיך צופֿיל און נעהמט אַרײַנמישן זאַכן, וואָס געהערן ניט אויף דער טאָג־אָרדנונג. דאַמאָלס גיט בערל דער פֿאָרזיצענדער אַ קלונג מיט׳ן פֿערזאַמלענען גלעק־קל און רופֿט זיך אַליין צו אָרדנונג.

— חבֿר, איהר ווערט געבעטן רעדן צו דער זאַך! — זאָגט בערל שטרענג — ביטע, רעדט הייבער!

נאָכ׳ן בעריכט און נאָך די דיסקוסיעס גיט בערל דער פֿאָרזיצענדער אַ קלונג מיט׳ן גלעקל און זאָגט:

— חבֿרים, מיר שטעלן די פֿראַגע פֿון צו־טרוי צו דער פֿאַרוואַלטונג צו אָבשטימונג. ווער ס׳איז פֿאַר צוטרוי, זאָל אויפֿהייבן די האַנט!

בערל הייבט אויף די רעכטע האַנט.

— ווער ס׳איז פֿאַר אומצוטרוי, זאָל אויפֿהוי־בן די האַנט!

בערל הייבט אויף די לינקע האַנט. אַ ווײַלע בלײַבט בערל דער פֿאָרזיצער זיצן פֿערטיפֿט. דער טאָן איז אַ שווערער. די צאָהל שטימען איז אַ גלייכע. צום סוף גיט בערל אַ קלונג און זאָגט:

— חשובֿ׳ע חבֿרים! די צאָהל שטימען פֿאַר און געגן דער פֿאַרוואַלטונג איז אַ גלײַכע. איך נעהם מיר די רעכט פֿון אַ פֿאָרזיצענדן און ענט־שייד: מיר דריקן אויס דער פֿאַרוואַלטונג צוטרוי און מאַכן איהר בלויז אַ פֿאָרוואָרף...

די פֿאָרזאַמלונג — בערל, הייסט עס — מאַ־כען בראַוואָ. דערנאָך הויבן זיך אָן די וואַהלען...

לויט׳ן סטאַטוס פֿון פֿרײַדענקער־פֿעראײן ווערט אויסגעקליבן אַ פּרעזעס, אַ וויצע־פּרעזעס, אַ סעק־רעטאַר, אַ פֿאַרוואַלטונג פֿון צוועלף פּערזאָן און אַזוי פֿיל קאַנדידאַטן, אַ פּראָפּאַגאַנדע־קאָמיסיע און נאָך אַ סך אַנדערע. חוץ די וואַהלען זענען גע־הייסן, פֿון מען אָנשרייבן די נעמען פֿון די אויפּ־

געקליבענע און אַרײַנשרײַבן אין אַ נײַעם ערדיגן בוך — אין דער פּנקס׳ל, הײַנט בערל נעם כאַפּ — אין דער ... בערל שלעפּט אָבער פֿון אונטער׳ן בעט. די כאַפּע ריכט זיך שוין ניט אויף דאָס האַרץ.

— דער כוח האָט זיך, אַז דער יונג וואָס מיר צעברעכן דעם כאַפּ! — קרעכצט זי און הויבט אין פֿאַרבויד אײַן. — כ׳זאָל נאָר איבערגעהן צו מײַנע שׂונאים׳ס קעפּ!..

בערל וואָלט שוין לאַנג געבעטן אַנ׳אייגע־נעם כאַפּ, צום בעדויערן אָבער, פֿרעגט אַז דער לעבעדיגער קאַפּיטאַל פֿון פֿעראײן אַנטראָגט גיל. באַן ברירה מוז מען אַרײַנשטעלן די כאַפּע, זי רוי־פֿען עטליכע מאָל צו אָרדנונג און פֿיהרן די וואַה־לען ווייטער.

— מאַמע, איהר זענט דאָ אַ פֿרעמדע און איהר האָט ניט דאָס האַרץ! — פֿענה׳ט ער צו איהר. — איהר זענט בלויז אַ ווייניגער צוהערער... די אַרבעט איז אַ שווערע, די בלייטיקע ברעכט זיך. ביי צעהלען די שטימען איז זיך בערל עטליכע מאָל פֿוטה, טרעט שטעט אין אַנדער קומט אַרויס דער רעזולטאַט. די בויכעל איבער חאַבער: בערל איז אַי פּרעזעס, אַי וויצע־פּרעזעס, אַי די פֿאַרוואַלטונג, די קאַנדידאַטן... אויף בערל׳ס קאָפּ זענען געפֿאַלן אַלע אַמטן און כּבֿודים. בערל ליכט די פֿאַרזאַמלונג און דריקט אויס די האָפֿ־נונג, אַז איבעראַיאָהר וועט די צאָהל אין מעמבער־ לעהער פֿרײַדענקער־פֿעראײן זיין בעדייטענד גרע־סער...

פֿון אָנשטרענגונג איז איהם דער השׂג צום שלאָפֿן אויסגעוואַקסן געוואָרן, דערצו איז די דיסקוסיע געווען ווייטער אַ היציגע און די פֿאַרזאַמלונג אין שיעור־שיער ניט אויסגעריסן געוואָרן. בערל וואָלט איצט מיט פֿאַרגניגן זיך אויסגעצויגן אויף לייענען. נאָר צוטעליג האָט ער היינטיגן ־ווינט־לייענען. נאָר צוטעליג האָט ער פֿאַרגעסן צו באַרען אַ בוך אין ביבליאָטעק און איצט איז ערשט סיפֿוחד. ניט חילנדיג גיבט זיך טראָגן צו בערלען אין האַרץ אַ ״מיטער בכוי־כיוס״ און ער הייבט אָן צו פֿרייסטן זיך אַליין אין נאָמען פֿון דער פּראָפּאַגאַנדע־קאָמיסיע.

— חבֿר פֿלעדערמויז, ווערט ניט בייז, זיך גע־פֿעלן און וועלן אײַערע העגער ניט ביז וואָרטן!

— זאָגט ער זיך כּוונה. — אײַער דערהערונג האָט נעקרוינט געווען מיט ערפֿאָלג! געדענקט, אַז איהר זענט דער אײנציגער ליכטיגער אין דער פֿינסטערער שטעטלדיקער סימבאָלישער פֿינסטערניש!

בערל׳ס מאַמע ליגט שוין אויפֿ׳ן בעט און פֿאַרכט. די כאַט שרעקט זיך, אַז זי פֿון די ווײַטל, קאַקעלע ניט סיכי חיידעל, ממשלה אַז אויף בער־לען אַ פּאָר ליכטיגערע אויגן אין ניכטשטערע — איינער זאָגט:

— סילאַ גו, כ׳זאָל נאָר אויסגעהן צום טויט!..

אױן דער עקספּרעס, 18.4.1930, זײַט 6

18 אַפּריל 1930

אונדזער עקספרעס 16.5.30, מאי

באַשטעוים.

1930 מײַ 16

כתב = אזיף

דאָס בערדעל

געשטאַנען איז דאָס בערדעל, ווי אַלע בערדער פֿון אַ גאַנץ יאָהר, פֿון פֿערלאָזן. דער הײליגער אינזער געשיכטע, הײסט עס האָט עטליכע מאָל געפֿילט זיך נעהן צום פֿריזירער; קײן שפּיגל איז אין בחור'ישן ציטער אויך נישט געזען. עטהע'ס „פּאַוכט", וואָס איז נישט אַראָב פֿון טיש, וואָס אויך גאַרנישט נעהמט דאַגעגן, אַז ער זאָל געוואַנדערט ווערן פֿון אַ בערדעל־טרעגער און וואָס נישט דערטאַהנט וועגן דעם קײן וואָרט.

אַז דער העלד פֿון אונזער געשיכטע האָט נאָך צוויי חדשים זיך דערטאַהנט, אַז מ'דאַרף אַ קוק טהון, וואָס פֿאַר אַ צורה מ'האָט — איז שוין דאָס בערדעל געווען אַ געשעהענער פֿאַקט. כדי עס פֿון דער העלער הויט אַראָבצוגעהמען האָט מען געדאַרפֿט האָבן אַ וועלט מיט מיט און פֿעטעטן חיילען. נישט יעדער אײנער קאָן אַרײנגעהן צו אַ נאָלער מיט אַ בערדעל און מיר־נישט דיר־נישט אַרײנגעהן מיט גלאַטיגע באַקען. דערויף האָט נאָך געגעבן דעם טאַנבבל אַ ביסל בושה. נאָך'ן אַ סך קלערן קומט מען צום קאַנקלודירונג בשלום, אַז דער בעסטער וועג איז: „שב ואל תעשה", — זיין, הײסט עס, און מהו נאַרגישט...

און אַ טבע האָבן בערדלעך, אַז קוים זיצט מען אין ס'מהום נאַרנישט, וואַקסן זײ, ווי אויף הײוון. און מענשליכע אויגן קוקן, וואו ש'דאַרף נישט, און די מיילער רעדן. איידער דו קוקסט דיך אום, שטעהט מען שוין וועגן דײן בערדעל אויף אַ האַלבער וועלט. דער שערער קעמט עס מיט צװאַ דרד־אַרץ און צערטליכקײט, ווי ס'וואָלט געווען אַן אוצר, נישט קײן בערדעל; מיידלעך צופּן עס און הערן דערפֿאַר די כפּרה; אפֿילו די אײגענע האַנט קאָן זיך נישט אײנהאַלטן און גיט עס פֿון צייט צו צייט אַ גלעט.

ס'קאָן נישט זאָגן, אַז אַ בערדעל האָט בלויז מעלות. ביי יעדן ביסן הויבט זיך עס אַראָב און אַרויף און שפּרינגט־אונטער. פֿאַלט אַראָב אַ ברעקל פֿון פּאַפּיראָס, נעהמט עס ספּאַלען. רויכערן און מ'קאָן קומען צום גרעסטן אומגליק. הײנט די שונאים!

אַ מענש, וואָס האָט שונאים, דאַרף זיך היטן פֿאַר אַ בערדעל, ווי פֿאַר'ן מלאך־המות. האָט הײנט מען דיר צלין נישט אַן אין דעם אומשולדיגען בערדעל, געביך! גנבת, גזלת, רציחות, פֿאַלשקייט, בימערקיים, נאָחוּ — אַלע מיאוס'ע מידות, וועלכע זײנען פֿאַראַן אויף דער וועלט. נישט איין שהאַבער מענש איז שוין רואינירט געוואָרן צוליב אַ בערדעל, אַנבלאָזן דערמיט, וואו דער שוואַרצער פֿעפֿער וואַקסט.

דערפֿאַר מאַכט זאָג איך, אַז צו אַ בערדעל דאַרף מען האָבן אַ סך כוח, און דער עיקר — אַ חיים לעבערל.

אחדאי, אַז מען דערוואַרט זיך ביז ס'ווערט גרוי, איז עס גאָר־גאָר קײן חסרון נישט. דאַמאָלס האָט מען דערפֿון דײנעס ריוח, בלויז נחת... אָבער מ'דאַרף קענען אויסהאַלטן!

נישט אײן בערדעל איז שוין געפֿאַלן אונטער דער שער ביים טאַטע טויער פֿון נצחון!..

Pure gate of success – very entrance ...

רויט ווערן

פֿון וואַנען ס'נעהמט זיך דאָס, וואָס אַ מענש ווערט פּלוצלינג רויט ווי אַ בוראַק — ווײסן נאָך נישט די געלערנטע ביז'ן הײנטיגן טאָג. פֿאַרהאַן וויסענשאַפֿטלײט, וואָס פֿערזיכערן, אַז שוין אדם הראשון איז רויט געוואָרן, בעת נאָך האָט איהם געפֿרעגט „איכה". אַנדערע בעהויפּטן, אַז דאָס איז נישט בלויז אַ מענשליכע אײגנשאַפֿט. אויך חיות ווערן רויט. דער עיקר ליידען דערפֿון אינדיקעס. אַ געוויסער פּראָפֿעסאָר האָט אַפֿילו בעוויזן, אַז טיקראָבן ווערן רויט. נאָר ביי מענשן איז די דאָזיגע קרענק פֿאַרשפּרייט אַמ־מײנסטן. דערין זײנען אַלע סודות.

עס געפֿינען זיך נאָך ביז'ן הײנטיגן טאָג מענער, וואָס ווערן רויט פֿאַר'ן אײגענעם ווײב, נאָך צוק־יעהריגע ווײבער, וואָס צינדן זיך אָן בעת מ'זאָגט, אַז זײ האָבן שענע אויגן־קלעקער, אַלטע בחורים — ווען אַ קלײן מיידעלע פֿרעגט זײ, ווי שפּעט ס'איז.

איך האָב געקענט אַ מענש, וואָס פֿלעגט רויטערן פֿון בושה, הלבאי ער ווערט רויט; איך קען אַלטע מיידלעך, וועלכע רײטלען זיך אַפֿילו ביי הײנ'ס לידער; יודען סוחרים, וועלכע דאָס בלוט זעצט אין פּנים אַרײן, בעת זײ דערזעהען זייערע נעמען געדרוקט שוואַרץ אויף ווײס אין אַ צײַטונג.

איך קען וואוילע־יונגען, וואָס כדי מ'זאָל נישט זעהן, אַז זײ אַלײן זײנען רויט־געוואָרן, שטעפֿען זײ זיך אַן אין אַנ'אַנדערן און פֿינגען איתב אַזוי לאַנג, ביז ער ווערט רויט ווי צונטער; ס'זענען דאָ מענשן, וועלכע האָבן זיך מיט יאָהרען צוריק פֿערשעמט פֿאַר עפּעס און זענען געבליבן רויט ביז'ן הײנטיגן טאָג.

דער שרײבער פֿון די שורות האָט אויסגעפּרובט אַלע הײל־מיטלען קעגן דער קרענק. איך האָב מיך געהײלט מיט היפּנאָטיזם און מאַגנעטיזם, איך האָב מיך געלאָזט סוגערירען פֿון אַנדערע און מיך אַלײן סוגערירט. אין משך פֿון דרײסיג יאָהר האָב איך יעדע נאַכט פֿאַרן שלאָפֿן־געהן געזאָגט צו מיר אַלײן:

— כ'וועל נישט רויט, כ'וועל נישט רויט, כ'וועל נישט רויט!..

די דאָזיגע עצה האָט מיר געגעבן דער פֿראַנצויזישער געלערנטער קוע. פֿונדעסטוועגן, ווען ער זאָל וויסן, וואָס פֿאַר אַ פּעולה עס האָט געהאַט — וואָלט ער רויט געוואָרן אין קבר...

עיקר שכחתי: ביז'ן הײנטיגן טאָג ווער איך רויט ווי פֿײער וויפֿיל מאָל איך לײען אין די צײַטונגען מײנע שלעכטע ערצעהלונגען...

דער קלאַסיקער

צו זעכצעהן יאָהר האָט ער שוין פֿערשטאַנען, אַז קוקן אויף דער לבנה און בעזאַוגערן די נאַטור איז זעה'ען פֿאַר נאָדניקעס. די לבנה איז געמאַכט פֿאַר הינט, זײ זאָלן האָבן אויף וואָס צו בילן און פֿאַר פֿערליבטע שנײדער־מיידלעך. אַ שרײבער דאַרף קודם־כל שרײבן, סיגרעטקעס צום דרײ בױגן אַ וואָך.

צו פֿינף און צוואַנציג יאָהר האָט ער זיך דערוואוסט דעם סוד, אַז דער לעזער איז אַ בהמה, וואָס פֿרעסט אַלץ. פֿון דעמאָלט אָן האָט ער אַרויסגעוואָרפֿן דעם קויש פֿון אונטער זײן טיש און געדונגען זיך אַ סעקרעטאַרין מיט אַ שרײב־מאַשינדעל, מיט אַ קלוג, וויסענדיג שמײכעלע. נאָך צוויי יאָהר דיקטירען איהר, האָט זיך דאָס מײדעל אַלײן אויסגעלערנט די מלאכה אויף אַזוי ווײט, אַז ער, דער צוקונפֿטיגער קלאַסיקער, האָט זיך שוין געקענט פֿערנעהמען מיט בעסערע זאַכען.

דאָס לעבן פֿון אַ בעריהמטן שרײבער איז אין שטענדיגער סכנה און מ'דאַרף האָבן אַ סך חכמה און צײַט כדי אַרויסצוגעהן דערפֿון בשלום. ס'מוז דערקענען אין אַ פֿערמאַכטן קאָנווערט די גראַפֿאָמאַניע און זי שיקן צו אַלע רוחות; מ'מוז זיך קענען קונציג אַרויסדרעהן פֿון יעדע ביזע צעטויבערטע טאַלענטען, וואָס האָבן פֿולע בוזעם־קעשענעס מיט אמת'ע קונסט, זענען שטענדיג גרייט צו כאַפּן אַ קלײנע הלוואה און טראָגן זיך אַרום מיט טענות צו דער גאַנצער וועלט. די דאָזיגע לײט זענען נאָך געפֿעהרליכער פֿון די קריטיקער און מ'מוז זײ צוזאָרפֿן ווען אַ קאָמפּלימענט און ווען — אַ גלאָז טײ. ווען נישט — קענען זײ מאַכן פֿון אַ מענש עפר ואפר.

פֿון 30 יאָהר אָן האָט דער גרויסער מענש, וועגן וועלכען מיר דערצעהלען, געהאַט יעדע 5 יאָהר אַ יובילעאום. נאָך אײן אַנ'ערות, אַז ער האָט זיך נישט געיאָגט דערצו, אָבער שטענדיג זענען שוין דאָ אַזעלכע, וואָס געדענקען און לאָזן נישט צורות. העלפֿט נאָך, אַז אַנדערע פֿערגעסן שוין יאָ אַמאָל — כאַפּט מען זיך אַלײן אַרויס. ס'איז דאָך נישט מעהר ווי אַ זינגרינער מענש!..

צי קאָן מען מבייש זײן אַ חבר און נישט קומען אויף זײן באַנקעט? און צי קאָן מען טיילן ווינצען און שווייגן, בעת אַרום דיר זענען אַלע שפּאָסלער? און צי קאָן מען ווייזן די טהיר אַ קבצנ'ישען יונגעמאַן, וואָס קומט צו דיר נאָך אַנ'אינטערוויו? און צי קאָן מען זיך אָבזאָגן פֿון אַנ'עהרען־פּאָסט, בעת די ווייסט גאַנץ אָביעקטיוו, אַז ס'איז פֿאַרט נישטאָ קײן אַנדערער?

פֿאַראַן שטײנערנע הערצער, וועלכע קענען דאָס אויך. דאָס זענען מיאוס'ע עגאָאיסטן. צוליב זייערע אַ שורה זענען זײ דיר מסוגל צו פֿערגעסן אין זייער אײגענעם פֿאָלק, אין זייערע חברים, אַפֿילו אין ווײב און קינדער. דאָס זענען עבודה־זרה'ניקעס פֿון וואָרט, ביטערע אַסקעטן, מענטשן־פֿײנד. קײנער האָט פֿון זײ קײן הנאה נישט און זײ פֿון קײנעם — אויך נישט.

ער האָט דאָס נישט געקאָנט. אויף זײן גרויסן קבר האָט ער געבעטן דעם לעזער און דעם קאָמפּאָזיטאָר־בזובער, די ברכה און דעם לעבעדיגן פֿאָלק. זײן כּבוד איז בעהײנגט געוואָרן פֿון אַ הײליגער וועלט, זײנע עטליכע הונדערט ביכער צעגעהן זיך אין מיליאָנען עקזעמפּלאַרן. נו? שלעכט? — די אײניקלעך האָבן אַ סך צײַט, זאָל זײ אויסקלײבן...

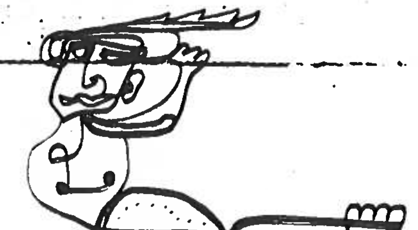

...הון באַזעס.

אַ נעכטיגער.

(נאָוועלע)

(נאָוועלע)

ין דער שווייץ איז דר. אריה לעוו צוריקגע־ ..., נאָך אבצען יאָהר וואלגערען זיך, כים ... פעדים אין דעם יונגען געדיכטען קאָפּ האָר ... ביי א פּאָר קרימליכע פּלייצעס, וואָס בוי־ ... זיך ערב פון עניות'דיגער נוממוסינ״ים און ... ען אָבען מודה פאר אלעמען: ניין, ס'איז פון ... נאַרגישט געוועזען... אין דער לעדערנער וואַ־ ..., כים וועלכער דער נגידישער כאַמע פלעגט ... צו פאָהרען צום „שפת־זכות", האָט זיך נאָך ... יהאלגערט אביסעל פּתבים בעשריבענע אויף ... ביש, געדיכטע־געדעכטעכטע בוינעס בא־ ..., צהן נוכערן און כים נעלע פלעקען פון, פאַ־ ... א הויכער, א ברייטער, א האָריגער און א ... ברוינעם לוזען וועג־סאַנטעל פון צו די „ברוף ... ר ציפּלאַכשטער גראָפּעסקרישער קאָפּעלוש ... וילעריש אין א זייט — גיין קד אין ווארשא ... ־סאָהרען צו זיינס א כוחכטער, אַנ'אלמנת.

דעם פלייסיגע פּנים זיינס איז נעווען בעוואַס־ ... כים ברעטחקעס, גאַין חינכעל, ביל איז ... יריש געווען א לאַנגער גראָבער ציגאַר, די ... ינע שווארצע אויגען האָבען נאָך זאָלץ אפער־ ... קהט פון די נעדיכטע, בעשפּעלדינע ברעמען ... בן־יחידיש־תנלעריש, אי לעפיתגיש־צושטי־ ... לב. ווי ער האָלט כים זיין נכעה ברעה געהאַט ... ציכהון א לצניש שפּיטעל... נישט אויפהערנ־ ... אויף קיין איין מינוט צו פאַסען און ציגרען ... דעבעלער, האָט ער באַלד דעם ערשטען טאָג ... דערהריח געווען דער כוחכטער:

— מיין נישט, אז כ'בין געקומען צו דיר וואוי־ ... ... ס'איז אָהן מיר אויך נענת עגג, הע?... ... וזסט זיין א וואזשנע פּבצנטע, כע—כע...

... נעבעסען האָט ער פונדעסטוועגען א סך און ... ויכנעהונגעדט, געהוסט און געשפּיגען אויף דער ...ד, דערצעהלט דער כוחכטערס מיכבטער סיאָו־ ... דייפּיגע היצען. די סיידען, — גרויסע, צו־ ... אהסטע, נעוועזענע רוסישע גימנאַזיסטינס, — ... אָבען איהם איכף נענומען חייטיש קלאַפּען אין ... וקען, אז ס'איז נעגאַנגען א שטויב, געוועצט זיך ... אויף זיינע קניהען, גערופען איהם „פּאָפּערל", ... גלאַכט חויר און פערשייט און איהם געשנעלט ... ין דער נאָז, ווי זיי האָלטען איהם געקאָנט פון ... יפיג אָן. די שוועסטער — א קליינע איינגע־ ... ויקערטע יודענע מיט צו־גרויכע נאָלעגע פּי־ ... אָלען אויף דער שפּיצינער אָבנעשיילטער נאָז, ... ין א רויט בארכאָסטן האלסעלע איבער באָרחע־ ... ע פּיס, — האָט ביילין געטראָצט אין איזער גרוי ... עקעל, חי אויף להכעיס, נעהאלטען אין איין ... מסערען א רויט ציכעל, אז די גאַנצע שטוב איז ... ול געוואָרען מיט פעדערען, און האָט געסעגה'ט:

— הער אויף מיט זיי צו האָבען עסקים און ... אָז זיי געהן עפּעס פעררינען... אין אמאָליגע גוטע ... יטען האָט מען דאָ שוין לאַנג פערגעסען...

קיין מיטאָג האָט מען דאָ נישט געקאָכט. אין ... יינעם פינסטערען קיכעל האָט א גאַנצען טאָג ... פרענט דער גאַז און ס'האָט זיך געשפּירט מיט ... יל־פּארב און מייז. ביים טענכטער האָט געוואָר־ ... ים א פרעמדער בחור, א גאָלדשמיד. פארנאכט ... האָט די אלמנה אריינגעבראַנגט פון גאַס א ... ולב ברוים מיט א הערינג — געטראָגען עס ... נטער דעם שאַל, חי זי זאָל זיך חיטען פאר ... ייצען. דר. לעוו איז געזעסען אויף דער צוברע־ ... נער סאָנאַפּע, איין פוס איבער'ן אַנדערן. די רויטע ... וארסעטען וועגען געווען עובר־בטל'דיג ארצי־ ... לאָזט איבער די הארינגע פיס. ער האָט סורצוכ־ ... ־סרום איפּערגעקוקט א כתב־יד, געסנייטשט ... נאָז, חי ער זאָל שטאַרק דאַרפען ניסען און ... ם קאָנען. ער האָט אין דער. ניך... אויסגע־ ... ורעהט די האַנד צום טעסער, א פוליע־נעפּחון ... ם רעסטעל צום לאָך און פון הונגער האָט אוש ... ליכע מאָל ביי איהם א ציטער־געטהון דער קין, ... ם, ווי ביי א חונט.

— מארינירט, הע? און איך האָב ליב נע־ ... רוזעלט... פוי, א ס'אוס נאַרישקייט געמהן... ביי ... אין דער שווייץ איז כאָטש געווען צו קייען... ...־כע—כע...

... עשטאָטען איז דר. לעוו אין קיך אין איין צו־ ...ז, איזערען בעטעל מיטן גאָלדשמיד. א גאַנצע ... ם איז נערונגען פון כראַז. דער ראַרער בחור ... ו דער אויסגעשפּיצטער, מוימער נאָז האָט זיך ... טלטען אין איין דרעהען, געבראַפּעט מ'ש א די־ ... פייף, געשפּויסען מיט די שפּיציגע עלענבוי־ ... ם אין ביידע זייטען, חי ער וואָלט זיך בערמאָס־ ... א שוים־צו־טהון, און ס'האָט זיך נעמיהלט פון ... ם שחיים און לאָקיר. אויפגעשטאַנען איז דר. ... שוין איינגעצען א ברוגז'ער, נישט־אויסגע־ ... וסען־כערמוחט, ווי ער וואָלט פערגעסען אין ... ר א גריטינען ענין און איצט איז שוין סיי־חוי־ ... שפּעט. דאָס לינקע אויג איז געבליבען פער־ ... בט און נעדרימעלט אויף איינענער אחריות, ... אקסלען — אויפגעהויבען אין דער חויך, ווי ... מאָל. ווען ס'פאַלט אריין אין א פּאַסקודנער ... טע און מ'זעהט נישט קיין אויסוועג. ער איז ... כאַנען ביים פענסטער מיט ביידע הענד אויף ... ביישפּולעכלער, גלייך ער זאָל זיך פערטעסטען ... עם נישט דורכצולאָזען, א פערקרוסטער גע־ ... מ סיף אראָפּ אינם קליינעם הייפעל, וואָס איז ... שטעלט געווען מיט לעדיגע איל־פעסער און ... נומת'דיג עפּעס געוואָרשעט אויף הינטער־ ... לעכץ — צו אלע און צו קיינעם נישט.

— דאָס... כ'מיין צו זאָגן... אקוראט אזא מיסטינע טכאָרב, ווי נעדען... כ'הויב נישט אָן צו חיסען, האָט מ'כהוט דאָ...

פון גרויס פערטעבענקיים האָט ער אויפגעגע־ בען ביים גבייכען א האַלבען טהייצער־קען, סרו־ קחזכע צוגעשאָקעלט דעם קאָפּ צו די מיידענ'ס שפּאסען, חי צו זאָגען: שוין לאַנג מהערט די חכמות, גרויסגעזוכט אין וועכטעל־קעטענע א לענט המיקעל ציגאַר און געבדים דערכים די פערברענטע ליבען. א גאַנצען טאָג דערנאָך האָט זיך דר. לעוו אומגעדרעהט איבער וואַרשאווער גאַ־ סען, געקוקט אין א נאָטיץ־ביכעלע אויף האלבע אָבגעסעסכטע אדרעסען, געהאַלטען אין איין אָבי־ שכעלען טענטען און פון פערגעסענקייט — גע־ רעדט צו זיי אויף דייטש. פּוילישע גויים האָבען איהם נאָכגעקוקט דערשראָקענע, נקהויבען די אַקס־ לען זגון כווינגדיג מעהגען חייכער, נישט פער־ שטעהענדיג די ברעכיע „פּלאָבלעריי". א בחורל אין א פליער נעהאַפּטער קאַסקעט, מיט א גרוי־ כער בלאָנדער מהוכרינע זאָגבערן כסייבען קונסט־ סעמעל און בינטעלען אויף א דין פּייכעלע — האָט איהם צוגעציהט א שפּיקעל וועגס, איהם אלעמאָל אָנגעכאַפּט ביים עלענבויגען, רוקל זיך נישט לאָזען איבערטאָהרען, און גערעדט צו איהם האלב־דייטשמעריש:

— זי זענען אוודאי א דעלעגאַט פון דער „קרן־ היסוד"־קאַסיסיע, וואָס? איך האָב זיי גלייך דער־ קענט...

דר. לעוו איז געווען אין עטליכע רעדאַקציעס פרעגען, צי מ'דאַרף נישט אמאָל קיין אדפיסלען איבער פילאָזאָפישע און פסיכאָלאָגישע פראַגען, אויסגעלוכטערט געשלעכט פון בוזם־סעסענע פּראָבעקציע־בריף פון פראָפעסאָרען, דערצעהלט, אז ער איז א געוועזענער תלמיד פון וואונדט, האָט ליגען עטליכע גרויסע אַרבייטען וועגען יודי־ שע געלערנטע זיין סיכעלאָלטער און א גאַנץ ספר חיבען פילון הגולבסנדרתי... קיין חזרה איז ער אריינגעפאלען צוליב א מיכבערסטערטניש און קאָן פשוט נישט ארויס... א בזהעטישע נאָפּור ביי איהם צוג... עטליכע רעדאַקטאָרען האָבען תיכף

נעגעבטערט, אז זיי קאָנען אזעלכע זאכען נישט נעמען, אפילו נישט געבעטען זיצען. איינער א רעדאַקטאָר, א גרוי טענטעל מיט א. יונגלעדיש פּנים און רויטע בליהענדיגע בעקלעך, האָט איהם צערהוקט א שמול, איבערגעלייענט אלע בריף פון אָנהויב ביזן סוף, געוויזען א פול מויל מיידלעריש געמאָכטע ציהן און גערעדט צו איהם בכבוד און פערכהדיליך, ווי מענשען פון איין אָבשטאם, וואָס כיהבען זיך אוסגעריכט אויף א פערוואָרפען אָרט.

— אין דער שווייץ, ליבער פריינד, געווען, און אפילו א צייט געהערט לעקציעס איפן אוניווער־ זיטעט... פּראָפעסאָר סטעלספּעהט געהערט איהר?

— מיינער כמעט א חבר געווען! — האָט דר. לעוו זיך א חויפּ־געטהון די אויסגעשמעהן און ער איז נאָהן שוין סיבה שטאַרק רויט געוואָרען. — דאָס... כ'מיין צו זאָגן...

— יאָ, יאָ, גוטע צייטען געווען אמאָל, — האָט דער רעדאַקטאָר בערוהיגענדיג דעם קאָפּ איפן טאָ־ פעל, ווי ער וואָלט זיך געגרייט נאָך א סך צו דער־ כאָגען זיך און — אומגעריכט פאר זיך אליין א נעניש־געטהון, אז כעהערען וועגען אָנש געבליבען שטעהן אין די ווינקלען פון זיינע צעשמייכעלטע אויגען. — כע... ביי אונז דאַרף מען נישט אזעלכע האָבען... כע—כע...

— כ'זאָל א שטיינער ברוכען שרייבען וועגען בערגסאָגען, דעם וועלט־בערימטען יודישען... העט קיין כום אינטערעס?...

דר. לעוו האָט גענומען א פעדער פון טיש, מיט א כהועריגער ציטערדיגער האַנד געגומען צייכענען עפּעס א מין פוינעל אזוי ניך און פערטון, ווי אלץ זאָל אָבהענגען דערפון, חי אזוי די דאָזיגע צייכענונג וועט ארויסקומען. דער רעדאַקטאָר האָט איינגער־ ניך א כאַפּ־געטהון דאָס פּאַפּירעל, עס נייגעריג בע־ קוקט פון אלע זייטען און זיינע בלישטשענדיגע שוואַרצאַפּלען האָבען אוש זוויכעלויכטען פון פריידע און הנאה צוליב דעם גוטען וואָרט, וואָס ער נעהט זאָגען:

— ע, הקסמאַר, איהר זענט דאָך א קינסטלער אויך... עך, הע—הע...

— אויפגעהויבען זיך פון אָרט האָט דר. לעוו — מיט א פּאָר גוטע פּאַפּיראָסען אין א פּודעלע, מיט א עצה טובה וואָס גיבער זיך ארויסצוכאַפּען פון פוילען און מיט—עטליכע גילדען אין דער פויסט, א סעכט־צוגעקוועטשטע, א שווייסיגע פון הולכתי־ הרעת. א ברעם האָט ביי איהם געצוקט. אין דעה קאָפּענער כהיר פון דער רעדאַקציע האָט א יונג רב'ל אויפגעהויבען זיינע מיטע גלאַזיגע סקלאַוויגען, בשעת־מעשה אויסגעגלעט דאָס קליינע, שיטערע בערדל, ווי ער זאָל פון דאַרטען וועלען ארויס־ שאָקלען פרישטעס. דער רעדאַקטאָר האָט א נעהם געטהון מיט דער רעכטער האַנד דאָס טרייבעל פון טעלעפאָן און די לינקע דערלאַנגט דעם דר. לעוו געטעטעליך־באַבלעסיג און פעטגוסען, פול מיט נישט־דערזאָגטע, צושטייכעלטע פריינדליכקייט אין א ווינקעל מויל:

— צום ווידערזעהן, דאָקטאָר!... ברענגט צבאָל עפּעס אריין... האלאָ!...

לעוו האָט אָנ'עפען־געטהון דאָס מויל, חי גע־ה עפּעס א פראַגע צו טהון, מעהר נישט געהאָט צו חפּ־ סען, און — ארויסגעגאַנגען. אינדרויסען איז כיין געווען נאַכט. פון א גאַנצען טאָג ארומשלעפען זיך האָבען די פיס וועה־געטהון, און קאָפּ האָט גע־ שווינדעלט. דר. לעוו האָט מעהר נישט געטראַכט וואוהין די פיס פיהרען, איז פערטראָכטען ערגיץ אין א שמאָלער גאַס. גאַל־סאָושינע גאַזיל־לאַנטערנע רען האָבען דאָ געברענט שיטער, הינטער שמאָרי־ מיסער ווינט האָט געבלאָזען ברייט און אייזיג, מיט דער קעלט פון א נאַהנטען טייך. לעוו האָט זיך צוגעזעצט אויף א שוועל אָבדוהען, פערדווי־ בערט א לעצטען ציגאַר, געטראַכט אז צו דעה שוועסטער וועט ער מעהר נישט געהן. א קליין מיידעל, כמעט א קינד נאָך, אין א העל־ומעדיג שאָלבעל, איז צו איהם פּאַמעליך צוגעגאַנגען, לאַנג און דערכמוינט איהם געקוקט אין בנים און כתס־טזוי, פון נעהאַוינהייט, א פרעגעכהון:

— נעהען מיר, יונגעלע?... אָמיין, צווי ביים...

י. ...איטעוויס.

דער עסטעט.

(קורצע ביאגראפיע)

ווען דער איצטיגער דאָקטאָר פיינשמעקער איז געווען אַ קינד, האָט די מאַמע זײַנע געלויבט אים, אַז: עס איז אַ קינד אַ צוקער. עס איז נאָג-צע מען געלעגען מיט דעם קאָפּ שוואַרצע זײַדענע העמדלעך איבערן הייסן קישעלע מיט שפּיצן. גע-קוקט מיט אַ פּאָר שוואַרצע אויסגעבאָרגטע אינגע-לער צום געשניצטן סופיט, וועלכע געהיינט. קיינ-מאָל ניט געשריגן, ווי עס וואָלט שוין פאַרשטאַנען געוואוסט, אַז עס איז אַ יורש פון אַ שטאַרק בערי-מטן און אַ צוקונפטיגער לייכטער מענש מיט אַ דאָקטער-טיטול.

פון דרײַ יאָהר אָן האָט זיך דאָס קינד פיינשמעק ניט צוגעפּאַסט אויף דער ערד, ס'זאָל ניט עפּעס אומפאַרלעגנט, האָט אָנגעבלאָזן דעם שטראָם פון שפּילען און שוין פאַרשטאַנען, אַז מען דאַרף זיך וואָס ווייניגער לאָזן קושען פון דער ניאַניע און די דינסטן. שפּעטער אָביסעל האָט דאָס קינד אויסגעהערט לאַנגע הויך און בלויז געשמײַ-כעלט מיט אַ חוצפּהדיגעלע אין דער לינקער באַק.

אין פינעפטעלטע האָט די לעהרערין געלויבט זײַן קליין שיין כתבל, זײַן חוש באַר רײנקייט און זײַן דערוואַקסענע געלאַסנקייט. אין גימנאַזיע האָט ער געכאַפּט פינפן: פון איינפיהרונג אין באַר נעזעגע. זײַנע וויכטיגע העפטן זענען געווען אַ מוסטער פאַר אַלע שילער.

אין די פויזעס, בשעת אַלע קינדער לויפן אַרום דערשוויצטע און רייסן זיך שפּיקער, האָט דאָס יונגעל געגעסן זײַנע פרישע צבל מיט פּוטער. געקרים פּאַסעלער און אפילו בחנינו; דער-נאָך אָבגעוואַשן די הענד. דערנאָך האָט ער אָ-געמאָל גאָר אַנגעטאָן אַ חרסנן קאָלנער אָהן אַ שפּריג קעלע און נעהאָט צוזיר-פונינע בעקלער, פילע און אייבגעקוקטע.

נעמען אַ לעהרער אין גימנאַזיע, האָט האָט אַ מאָל געהאַט צו קניפּן אין די באַקן. מאָל האָט ער גם געמאַכט אויך דעם יונגעל, פון וועלכן מיר דערצעהלן. אָבער דער קלענער האָט זיך אַזוי שטאַרק באַליידיגט אַז נאָך חודשים פאַרנוינען די באַקן, אַז דער לעהרער אַ פּנים שוין כין עפּיבע און פּערציג — איז רויט געוואָרן באַר בושה און געמוזט באַקומען פון דער גוער.

— אַ... ענטשולדיג... איך האָב ניט געוואָלט אַז די האָבט עס ניט ליב — האָט ער געשטאַ-מעלט און זיך פאַרטאַנט — דו... דו... ביזט וואָהר נעדיקער!...

ער האָט שוין געהאַט געפּאַנט בײַם קלײַ-בען און נאָר ניט געהאַט קיין איין העבר, וועלכער האָבען אים ניט ליב געהאַט. אָבער געוואָגט

צו משיגן איהם איז ניט געווען. דערצו פלע-גען זיי אָפאָל קומען בעטן בײַ איהם די ביינ-ערנע מעדיע, דורך וועגנער. מען וואָהט קראָקע, דאָס קליינע פיין-מעטעריל מיט'ן נאַפּעלע צו דרי-ניגען די נאָגעל און די בלײַפעדער מיט'ן וויל-בער-נעם העגמעל. קיין שלעכטער איז ער אויך ניט געווען און מען האָט זיך מיט איהם היינט זויך אײַנגעלעבט.

ווען ער איז געווען אין דער ביגנער קלאַס האָט ער זיך פאַרליבט אין דער קאָנכער פון דעם חירט פון זײַער הויף. ער איז אַלט געווען פינפצעהן יאָהר, געווען אַ דיקלעכער ניט-קין הויכער. אין דער פּרידע צײַט האָט ער געשפּילט אויף דער פיאַנינאַ צוזאַמען מיט אַ לעהרער. אַ דער געלעגנט אויף דער סאָפע אין זיס געדריבעלט, פויל ווי אַ קאַץ. דאָס מיידעל איז געווען העכער פון איהם, געהאַט אַ בלאָנדע קאָפּ, קליינע ציכע-רעדיגע לעכעלעך און אַ קליין מילעכל, ווי בײַ אַ ליאַלקע. אין משך פון צוויי יאָהר צײַט בלאָנט דאָס בחור קיקען צו איהר דורכ'ן פענצטער. ווען זי זיצט אַוועק'ן בעלקאָן און ליינט אַ בוכל, אָדער ווי זי קעמט זיך אין זונען מיט'ן קאָפּ אין דער בריט.

קיין שטאַרקע איבערלעבונגען האָט ער בע-תבא ניט געהאַט. אויי יאָ — האָט בלויז גע-וואָכט דערפון דעם כבוד, וועלכען ער פלעגט שרײַבען. זײַנע אותיות'לעך וואָגן געווען קליינע און ריינע, ווי פּערלען די קורות, וועגן געווען גלײַכע. בלויז די גרויסע בוכשטאַבען האָט ער ליב געהאַט צו פּרידלען און צו בעמנלען, די כראַקטערנעטן.

אין הויף האָט מען מיט זיך געהאַלטן עולם וכלואו. מאַמעס האָבען אַלײַן גענייט, ווי ער בענוצט יעדען טאָג די בלומען-טעפּ פון אַ ניקלעטעס קרינגלען און ווי ער נים פון זײַן חסנר אַרויס אַזיי דעם קאַנאַריק אין שבינעל. דאָס קליינע, טאָרענע חינטעלע זײַנע חיה געבראַכטן אַ קאַטיס-ווײַסע זײַנע קאַמאָדע גויר'ן הויף, דעם יונגעל האָט געוואַקן זײַן שוועבערײַ צו קומען גאָלדענעם ביבער, צו פאַרזען געהאַבענע זײַענע געחיבלער און קאַשען זײַן שטראָן (...) ... און זײַן שבינעל און בינדען זײַן קראַ-וואַט.

זײַן נייבער, ווי ער האָט בעקומען ... כורץ ... ווי ... [illegible]

רעדם העגען אַ קליין אַ קליין וואַרצעלע בײַם לינ-קען אויג. צוליב וועלכען די האָט שוין ניט איינמאָל געהאַלט בעגעהן. וואַלבעמטער. ער, דער סטודענט פיינשמעקער. האָט די אויסגעהערט מיט אַ גלײַכמוט. שמייכעלע און פאַרטריבן זײַן קנאַפּער.

— לילי איז אומגליקליך צוליב אַ וואַרצע-לע. היפּיל זיבער, פונטעלער און ס'איז דאָ אין ... העט דראָבנע. באַוועגונגען. זי דערמאָנט מיך שטענדיג אין אַ קאָרן-בלימעל...

פּנרחאָס נדעהר אין אַ קאָרן-בלימעל האָט דער יונגערמאַן ניט געוואוסט. ער האָט בלויז געהאַלטן: אַז דאָס חויט אין מעו. אַקורעט, ווי די בעדער. דאָס פּנים, די הענט, האָט געטריבן דאָס אין בכלל אַלין זעהט, אַלע צוזאַמען...

אַ ביזר וועגען געבויען. ווי ער האָט בעטע-מען זײַן דאָקטאָר-טיטול האָט ער התונה געהאַט. דער כלבע, דער חורב. האָב קיין ניט געלעבט און דאָס וויבעל איז געווען זײַן פּינקטליך יורשה. צו לההרים אַלע בענעמט פּנימעל, איז ער ניט געבעהן קיין אויסוואַל, נאָר עפּעס וועגן אַ קליין ...

[illegible]

בעלעבט כמו כניין נעבייען דאָס לעבן האָט זיך דאָס געדאַכט אַ ביסל געענדערט, אָבער צו קיין סגולות איז ניט געקומען. ... האָט נעוועלס דערצען אַ יונגעלע, ... — האָט די נאָענטע — ... ווי ער ... מיט ...

[illegible]

געהערט געהערטע ... פון דער פעלט פלאַנס זיך אַרויסצושלעפּן פון פרעס און עקעל צו דער פיזיש-סער רויער וועלט. דערפאַר אָבער איז דער פאַטער פעלרינג געוואָרן: לילע האָט איהם געשענקט אַ פּאַבכער.

אַבער פרעהען פון פריד האָט ד"ר פיינשמעק-קער פאַרגעסן אין יענעם טאָג ... אין ער געשטאַנען אויף די ... זײַן חיבים בעם און ניט אויסגעזעהן, ... בלאַסער הענט. דערנאָך האָבען איהם די הייבע געטרינקט אין ניט ... זיך ... די יונגע ... האָט זיך ... ליבע אין איהם.

— אַ ... — האָט די בע-זאָגט ... איהם — ... אײַערעלען ...!

[illegible]

1930 מיי 9
...פֿאָרווערטס, 9.5.30
May 9

פֿון יוני 1930

1.6.30

אַ פּאָר. (בילד)

[illegible]

— יאָר הים ראַביעלע באַגעגעניש — סיד. ראַרף מען קענען...

— האָט מען איהם יאָ געזאָגט װי ער הײסט, און ער איז פֿאַרטאַהרט אין באָד:

— גאָריר — האָט ער געזאָגט — האָסט גע־פֿרעגט... .

דער ראָװינער מאַנער האָט איהם בעהאַגט גע־סאָלט אין פּראָגע, געבראַכט איהם פֿאַר אַ שמאָר־סען, פֿאַר װעלכען מען ראַרף פֿירן האָבען, צו־פֿעריען באַלד האָט ער אָנגעהױבען שפּילאָנגען, מען זאָל איהם צאָהלען אַבצאָהל הענטעסליד, אַ גיטש האָט ער אָנגעכאַפּן צײַט ער האָט פֿאַראָזיירט אַ חבֿרה „אַגענטערס", אַזעלכע, װעלכע האָבען גאָכ־געהײס יעדע פּראָגער פֿירמע בעלאַהבות...

[illegible]

אַ משפּחה. (פּאַװעלע)

[…]אַ, װען עוזר פרידמאַן האָט געלעבט,
[…]ען, נערער חסידים, שמיכטעו װײַנען
[…] ער װאױנט אין „באַליעס". מ'פלעגט
[…]ען שמחת-תורה איך פּלאַרען מיט מעד,
[…]בת אינערפּריה איף אַ קידוש און איף
[…]ענע מלוה-מלכה'ס, בעת מ'רעדלאַנגט
[…]ע שפּיקלער בריט און זילבערנע מאַ-
[…] דער היטער באַרשט און געמיישט מיט
[…] דער גריכער סאַלע האָבען געהאָנגען
[…] בלישטשענדע װי-סאַנדעלען, געריכט
[…]לט מיט דרײַ-פאַמיגע גלעזלעך, װאָס
[…] דער ליכט אַ גריגליך-בלײַליכע רײַנ-
[…] גליטערינקײַט. די קבצנישע שפּיזעל
[…]ע געטרעטען איף חייבע שמילע דיהאַ-
[…] פון אַלע װעגן, — נעלרינ מאַפּנע-
[…] גבירישחיבע, — האָבען אַראָבגעקוקט
[…]ען מיט הדרת-פּנים'דיגע קענעליכע צי-
[…]בע בערד און הייבע רבנישע שטערנס,
[…] שילפען און דיקע גלידערדיגע פּנים'ער
[…] באַבעס. עוזר פרידמאַן האָט שיין דעה-
[…]געהייבען פיהרען זיך דייטשמעריש, גע-
[…] אַ הוילב-זײַדענע יאַרמלקע, אַ שמייכען
[…] אַרום דיקען, שטה-יודישען קאָרק און
[…] צוזאַמענגערעדט אין שטיב און אַ ריפּכען
[…] און אין געבליטעלטען שטעט-שיך מיט
[…]. ער האָט אַלע בקשות פון היימישע
[…] מענשען געהייסען איבערגעבען צו זיך
[…] „דאָנטאַר" אין פּרינט פאַרען קיין נער
[…] איך ראָש-השנה. הבוה יונגלײַט האָט איהם
[…] צערייסען די ייידענע האַמאַטע איף פּיק-
[…] געריבט צו אָהם איף „רײַ", געמטעבט
[…] „משכנתּא'כי" צו לתבוים אַלע גבירים און
[…]. ער זאָל שלאָפּען איף דער סמוצינע
[…] מיט אַ פּאָלסטער איף אַ הויכען קישעלע.
[…] פרידמאַן האָט געלאָכט מיט אַ בייל נאָלדענע
[…] נאָכט מיט גראָבע שטעקערינע צי-
[…] אין בריגלין געשטעלט.
[…] איז ניט, במאַרכעס... יאָר דאַרף
[…] האָבען צוויי פּריגער ניבּל...
[illegible]

„אַלעקסאַנדער" און װאָס האָט איהם צוגעגעבען אי תקיפות, אי חשיבות. אַ למדן, אַ גרויסער קע-נער פון לשונות, מיט אַ שם פון אַ חכם מחוכם, — האָט עוזר פרידמאַן געפיהרט נאָר-גרויסע געשעפ-טען, כאָטש קיינער האָט בשום-אופן נישט געקאָנט דערגעהן מיט װאָס ער האַנדעלט, איז אַלע עטליכע חדשים געפאָהרען קיין מיעה. רוסלאַנד, געהען אַ שותף צו עפּיס אַ לאָמערײַ פון גערין-צעמלען, אַרומגעפאָהרען תמיד אין גומקעס, געקומען אין גרויסע גריז'אַישע הייזער, װאו מ'דאַרף דערלאַנגען אַ רוסישע װיזיט-קאַרטע, לאַנג זיצען אָהן דעם הימעל אין װאַרט-צימערן און מיט אַ לייבייש קול אויסהוסטען אַ פּערלענגע מרוחנקייט פון דער קעהל. שבת ביי קריאת-התורה פלעגט דערנאָך עוזר פרידמאַן זיצען אין אַ חינגל פון שמיבל מיט אַנדע-רע גבירים, האָט געהאָלפען פאַר יוצא-זײַנען אין דער לינקער האַנד אַ ירושלים'ער תיקון'דעל מיט מינועלעך פון מינעגעהאָלץ און האָט, װי דער מנהג איז צװישען שאַרפע נערער חסידים, געשמועסט שמילערהייט, דערציעהלט חידושים.

— ... אַנימעלט האָב יאָך נייטיג געדאַרפט האָבען איינעם פון יענע פּאַרשוינען, דערציעהלט מען מיר אַ מעשה, אַז ר'איז אין מעאַטער... בע-נע-בע... מילא, האָב יאָך געמיזט געהמען אַ גומ-קע און צופאָהרען אין מעאַטער...

יודען האָבען געפּויקט אין די בײַנערנע מאַ-פּאַס-פּישקעלעך — אַ מיטן, אַז די גאַנצע מעשה איז געשיעט אַזוי גיהאָ, געחאוכט, אַז עוזר פרידמאַן איז אַ בעל-הוצאה פון הונדערט רובל אַ יאָר, אַז ס'דרעהט זיך בײַ איהם אַרום אַ פּילע שטיב בלה-מיידלעך און אַז דער בחור זיינער פלייט זיך קורץ, נעהט אַרום אַלע מאָל מיט אַ מעקע אין די שטר-שמיקלעך זיינע קאָפּטען אָב קורה'ס איצרות. מ'האָט דערציעהלט, אַז די בתו-לית געהן אַלע אין די גימנאַזיעס און אוניװערזי-טעטען, רעדען נישט קיין װאָרט יודיש און לאָזען נישט קיין שרבן אויף דער שוועל. עוזר פרידמאַן אַליין פלעגט יעדעס מאָל, װען ס'איז אײַנגעקומען צו דערמאָהנען אין זיינע בני-בית, זיך אַ פּערקרום-טען אײַנמאַכען מיט דער האַנט, אוי מיט אַ בי-מיל אוי מיט ענמת-נפש, װי איינער זאָגט:

— פרעגט גלײַכער נישט... ס'איז שוין איינ-מאָל אַ פּעקעל!...

אין איינעם אַ װינטער-טאָג, אַ יאָהר פאַר דער מלחמה, האָט זיך עוזר פרידמאַן געלעגט אין בעט אַריין, געהריגען גרייט היין און אין אַבט מעג אַרום האָבען נערער חסידים צוגעזעהן װי די מייד-לער, די מעכטער, װײַנען אַריין אין אָרון און שרײַ-ען עפּיס איף פּויליש. פון בית-עולם איז מען זיך פונאַנדערגעגאַנגען, שיטער, אַבגעלאָזען, מיט אַ געפיהל, אַז געהען איז אַמאָל אַ'עוזר פרידמאַן, נאָר געבליבען איז פון איהם קיין זכר נישט. ס'איז קיינער אַפילו נישט געקומען מנחם-אבל זיין די אלמנה און כ'האָט באַלד אָנגעהויבען שמועסן, אַז דאָס הויז איז מרייף. די אלמנה — אַ קליינע דיקע יודענע, מיט קראַנקע געשװאָלענע פיס און מיט אַנ'אָנגעבלאָזענעם בויך — האָט באַלד נאָך דער שבעה זיך גענומען אַרומדרעהען פון איין שטוב אין דער אַנדערער, װי זי װאָלט עפּעס געזוכט און געפונקט נישט װאָס, געקוקט איף די קינדער מיט אַ מינע פון אַמיצען, װאָס איז אַװעק מיט עפּיס אַ שליחות און האָט פאַרגעסען אַן װעיקר. נישט די אלמנה, נישט די יתומים האָבען געװאוסט, מיט װאָס עוזר פרידמאַן האָט געהאַנדעלט, צי האָט ער געהאַט אַ פאַרמעגען און װאו איז עס אַהינגעקו-מען. דערנו האָבען געהאָלפען און איין קומען בעלי-חובות מיט װעקסלען און מיט אונטערגעשרי-בענע קװיטלעך. די מעכטער האָבען זיך אויסבע-האַלטען אין די בעונערע צימער, מיט עקשנות און הפקר'דיגער פערלוירענקײַט געלייענט ביכער, גרײַט, ס'זאָל געשעהן װאָס עס װיל. די אלמנה האָט אויסגעטהון די צירונג, צוױקגעשיקט אין לאָמבאַרד און װאָס מעהר זי האָט געצאָהלט — אַלץ מעהר האָט מען געריבען פון די הענט. דאָס ערשטע מאָל האָבען זיך איף די געװיקסטע פּאָד-לאָגעס אַרומגעמרעטען גרויבע בלאָטיגע פּאָדעש-װעס, אַ מויד האָט געשריגען מיט אַ מעגערישען באָב, אַז זי װעט האָרען שיבען און אַרומגעלאָפען מיט די פויסטען איף די באַקעס פון, װינקעל צו װינקעל, װי זי װאָלט זיך געיאָגט נאָך עפּעס אַנ'-אומגעװעהענער זאַך. ערשט שפּעט בײַנאַכט האָט די אלמנה פערריגעלט די טהיר, אַבגעשאַרעלט זיך פון יסורים האָבען בײַ איהר געציטערט אַלע דרײַ גרידער, װי פערגליװערט, און כ'האָט איהר אָנגעבאַפט אַ װעהמאַג אין די קרישעה, האַרטען, װאו כ'ליגען די נישט-אויסגעהיילטע נײַ-רען מיט די שטיינער אין זיי. מיט גראָבע, גאָלע פיעהרען אין די שװאַכע רײַטליכע אויגען האָט זי געשריגען צו די קינדער:

— גזלנים, װאָס שװײַגט איר, װאָס? גרויסע בריציס! איר װעט ענק מעגען אויסגעהען מאַרבענט און געהן אין די הײַזער!...

די יונגערע האָבען זיך אַװעקגעזעצט עבעי-זעבעל מיט קישעלעך, װאָס די דינסט האָט אַרויס-געבראַכט, געקריגט מיט מעמעס הונבאַרען. בײַנה אופן נישט פערשטאַנען, האָט מ'האָט זיך צו זיי צוגעמישעפּט. דער טמורעגט דאָס פערלאָפּט די מהיר און אין אַװעק. די עלטסטע, די געוויזענע כלה, אַ הויכע, אַ דאַרע מיט בייזע אויגען הינטער גלאַנציגע ברילען, האָט געריט און געמטען בײַ אַלע קינדער.

— מאַמאַ, מיר װעגען נישט קיין סוחרים און מיר װייסען נישט פון די אַלע געשעפטען, װעלכע דער מאַפּויש האָט געפיהרט... מיר קאָנען זיך צעגעהן... אַ קאָנדיציע װעט יעדע איינע פון אונז קריגען...

אַלע זענען פונדערטמיגען געבליבען. פּיהלען װײַן האָט מען אָנגעהויבען אויסהפירהויבען זאַכען פון שטוב אין באָרגען אין די געװעלבלעך. אין גימנאַזיע האָט מען אויפגעהערט געהן, פּינקער איין העמטען האָבען זיך געװאַלגערט אין אַלע שיפלאַ-דער, מ'איז געלעגען אין די בעטען ביז צװעלף בײַטאָג. די שיקסע, די דינסט, האָט זיך אַרומגע-דרעהט אַ ברוגז'ע, נערענקט, אַז מ'קיטט איהר פאַר עטליכע חדשים, אַזױ לאַנג אַרומגעשפּאַנט בײַ שכנים, ביז זי איז איינמאָל אין אַנ'אָרייט נעקומען צו געהן מיט איהר'ס אַ שײַנען און גע-לאָזט איבערטראָגען דעם קויש איהרן אין אַ צוויי-טען הויף. די אלמנה איז גראָר דערמאָלט געליגען אין בעט איף גאָל-שמייגער. איגערעפּריה האָט די מאַמע געלאָזט רופען צו זיך אַלע קינדער, זיי איבערגעזעצט און אָנגעהויבען רעדען מיט א מאָל פון אַ הולה-מכינה, װאָס לאָזט איבער אַ צוואה.

— קינדער מיינע, די מאַמע איז קראַנק איי שיאָר און קען זיך נישט רירען... די מאַמע דאַרף קיין פיס נישט און קאָן בעד איהרע קינדער נאָך נישט טהון... זאָל זיך ענק דאַכטען, אַז די מאַמע איז געשטאָרבען...

דאָ כ'מיינט האָט איף איהר געפיהלט'ס מיט די מבוהל'דיגע אויגען, נישט פערשטאַנען, צו װאָס כ'מיינען די אַלע רייד, באַלד געמאַכט, אַז ער נעהט אַװעק און קומט מעהר נישט צוריק. מאַמע, די מעכטער, האָט פון דער הויך הויט אַרויסגעשעפּט, אַז זי האָט דערנאָך מיט א גרי און װעט זיך שיידען. די גרויסע כלה איז רייט געװאָרען, זיך אַבגעשאַרעלט און זיך גע-ימע גענגענען:

— זײַ געזונט, מאַמע, איך פערלאָז דיך איף איביג. ס'איז סײַ-װי-סײַ קיין הויז נישט... כ'האָב דאָ סײַ-װי-סײַ קיינמאָל קיינעם נישט געזאָגט...

אָוונט עקספּרעס 16.5.30, מאי

„באַשעוים"

ב ת ם = א ז ו ף

דאָס בעדעל

ענטשטאַנען איז דאָס בעדעל, ווי אַלע בעדר־ער פֿון אַ גאַנץ יאָהר, פֿון בעדלאָזען. דער העלד־ער אונזער געשיכטע, הייסט עס האָט עטליכע יאָהרען געפֿילט זיך גערן צום פּריזידער; קיין שפּי־על איז אין בחור'ישען ציטער אויך נישט געווען. עבהע'ס „פּאָוכט", וואָס איז נישט אַראָב פֿון טיש, האָט אויך נאַרנישט געהאַט דאַגענען, אַז ער זאָל געהאַנדעלט ווערען פֿון אַ בעדעל־מרענער און האָט נישט דערמאָהנט וועגען דעם קיין וואָרט.

אַז דער העלד פֿון אונזער געשיכטע האָט נאָך צוויי הרשים זיך דערמאָהנט, אַז מ'דאַרף אַ קוק טהון, וואָס פֿאַר אַ צורה ס'האָט — איז שוין דאָס בעדעל געווען אַ געשעהענער פֿאַקט. כדי עס פֿון דער העלער הויט אַראָבצוגעהמען האָט מען גע־דאַרפֿט האָבען אַ וועלט מיט מיט און פּעטמען ווי־לען. נישט יעדער איינער קאָן אריינגעהן צו אַ נאָ־לער מיט אַ בעדעל און מיר־נישט דיר־נישט אַריינגעהן מיט גלאַטיגע באַקען. דערויף האָט נאָך געגעבען דעם באַנבביל אַ ביסעל בושה. נאָר'אַ סך קלוגהרען קומט מען צום קהעגלענדיגען בשלום, אַז דער בעסטער וועג איז: „שב ואל תעשה", — זיין, הייסט עס, און כהו נאָרנישט...

און אַ סך האָבען בעדלער, אַז קוים זיצט מען אין מ'כהום נאָרנישט, וואַקסען זיי, ווי אויף הייוון. און מענשליכע אויגען קוקען, וואו ש'דאַרף נישט, און די מיילער רעדען. איידער דו קוקסט דיך אים, שמועסט מען שוין וועגען דיין בעדעל אויף אַ האַלבער וועלט. דער שערער קעמט עס מיט צוא דרד־אַרין און צערטליכקייט, ווי ס'וואָלט גע־ווען אַן־אוצר, נישט קיין בעדעל; מיידלעך צופּען עס און ווערען דערפֿאַר די כפּרה; אפילו די איינגע־נע האַנד קאָן זיך נישט איינהאַלטען און נים עס פֿון ציים צו ציים אַ גלעט.

ס'קאָן נישט זאָגען, אַז אַ בעדעל האָט בלויז מעלות. ביי יעדען ביסען הויבט זיך עס אַראָב און אַרויף און שפּרינגט־אונטער. פֿאַלט אַראָב אַ בונק פֿון פּאַפּיראָס, נעהמט עס סמאַלען, רויכערן און מ'קאָן קומען צום נרעססטען אומגליק. חיינט די שונאים!

אַ מענש, וואָס האָט שונאים, דאַרף זיך היי־טען פֿאַר אַ בעדעל. ווי פֿאַר'ן מלאך־המות. האָט האָט מען דיר צלין נישט אָן אין דעם אובּשולדי־גען בעדעל, נעביך! גנבת, גזלת, רציחת, פֿאַלשי־קייט, ביטרעקיים, נאַזה — אַלע מיאוס'ע מידות, וועלכע זענען פֿאַרהאַן אויף דער וועלט. נישט איין שהאַבער מענש איז שוין רואינירט געוואָרען צוי־ליב אַ בעדעל, אַנבלאָזען דערמיט, וואו דער שוואַרצער פּעטער וואַקסט.

דערפֿאַר מאַקע זאָג איך, אַז צו אַ בעדעל דאַרף מען האָבען אַ סך כוח, און דער עיקר — אַ חיים לעבעדל.

אחדאי, אַז מען דערוואַרט זיך ביז ס'ווערט גרוי, איז עס נאָר־נאָר קיין חסרון נישט. דאַמאָלס האָט מען דערפֿון ריינעם ריוח, בלויז נחת... אָבער ס'דאַרף קענען אויסהאַלטען!

נישט איין בעדעל איז שוין געפֿאַלען אונטער דער שער ביים לעצטע טויער פֿון נצחון!..

Pure gate of success – very entrance to...

רויט ווערען

פֿון וואַנען ס'נעהכט זיך דאָס, וואָס אַ מענש ווערט פּלוצלינג רויט ווי אַ בוראַק — ווייסען נאָך נישט די געלערנטע ביז'ן היינטיגען טאָג. פֿאַרהאַן היסטאָרישע פֿאַקטען, וואָס פּערזיכערן, אַז שוין אדם הראשון איז רויט געוואָרען, בעת נאָך האָט איהם גערופֿען „איכה". אַנדערע בעהויפּטען, אַז דאָס איז נישט בלויז אַ מענשליכע איינענשאַפֿט. אויך חיות ווערען רויט. דער עיקר ליידען דערפֿון אינדי־קען. אַ געוויסער פּראָפֿעסאָר האָט אפילו בעוויזען, אַז מיקראָבען ווערען רויט. נאָר ביי מענשען איז די דאָזיגע קרענק פֿאַרשפּרייט אַבמיינסטען. דערין זענען אַלע סורות.

עס געפֿינען זיך נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג מע־נער, וואָס ווערען רויט פֿאַר'ן איינענעם ווייב, נאָך צוואַנציג־יעהריגע ווייבער, וואָס צינדען זיך אָן בעת מ'זאָגט, אַז זיי האָבען שוין אוראייניקלעך, אַלטע בחורים — ווען אַ קליין מיידעלע פֿרעגט זיי, ווי שפּעט ס'איז.

איך האָב געקענט אַ מענש, וואָס פֿלעגט רויט־ווערען פֿון בושה, הלכאי סך ווערט רויט; איך קען אַלטע מיידלעך, וועלכע רויטלען זיך אפֿילו ביי חיי־נע'ס לידער; יודען סוחרים, וועלכע דאָס בלוט זעצט אין כנים אריין, בעת זיי דערזעהען זייערע נעמען געדרוקט שוואַרץ אויף ווייס אין אַ צנונג.

איך קען וואָלט־יונגען, וואָס כדי מ'זאָל נישט זעהן, אַז זיי אַליין זענען רויט־געוואָרען, פּסלען זיי אין אַן אַנ'אַנדערן און פֿינגען איהם אַזוי לאַנג, ביז ער ווערט רויט ווי צונטער; ס'זענען דאָ מענשען, וועלכע האָבען זיך מיט יאָהרען צוריס פֿערשעמט פֿאַר עבעס און זענען געבליבען רויט ביז'ן היינטיגען טאָג.

דער שרייבער פֿון די שורות האָט אויסגעפּרובט אַלע הייל־מיטלען קעגען דער קרענק. איך האָב מיך געהיילט מיט היפּנאָטיזם און מאַגנעטיזם, איך האָב מיך געלאָזט סוגערירען פֿון אַנדערע און מיך אַליין סוגערירט. אין משך פֿון דרייסיג יאָהר האָב איך יעדע נאַכט פֿאַרן שלאָפֿען־געהן געזאָגט צו מיר אַליין:

— כ'ווער נישט רויט, כ'ווער נישט רויט, כ'ווער נישט רויט!..

די דאָזיגע עצה האָט מיר געגעבען דער פֿראַנ־צויזישער געלערנטער קוע. פֿונדעסטוועגען, ווען ער זאָל וויסען, וואָס פֿאַר אַ פּעולה עס האָט געהאַט — וואָלט ער רויט געוואָרען אין קבר...

עיקר שבתתי: ביז'ן היינטיגען טאָג ווער איך רויט ווי פֿייער וויפֿיל מאָל איך לייען אין די צייטונגען מיינע שלעכטע ערצעהלונגען...

דער קלאַסיקער

צו זעכצעהן יאָהר האָט ער שוין פֿערשטאַנען, אַז קוקען אויף דער לבנה און בעוואונדערן די נאַ־טור איז גע'ענין פֿאַר נודניקעס. די לבנה איז גע־מאַכט פֿאַר חינם, זיי זאָלען האָבען אויף וואָס צו בילען און פֿאַר פערליבטע שניידער־מיידלעך. אַ שרייבער דאַרף קודם־כל שרייבען, סיגרעטטענס צמיי דריי בויגען אַ טאָג.

צו פֿינף און צוואַנציג יאָהר האָט ער זיך דער־וואוסט דעם סוד, אַז דער לעזער איז אַ בהמה, וואָס פֿרעסט אַלץ. פֿון דעמאָלט אָן האָט ער אַרויסגע־וואָרפֿען דעם קויש פֿון אונטער זיין טיש און געווינגען זיך אַ סעקרעטערין מיט אַ שרייב־מאַשינדעל, מיט אַ קלת, ווייסענדיג שמייכלע. נאָר צוויי יאָהר דיקטירען איהר, האָט זיך דאָס מיידעל אַליין אויס־געלערנט די מלאכה אויף אַזוי ווייט, אַז ער, דער צוקונפֿטיגער קלאַסיקער, האָט זיך שוין געקאָנט פֿערנעהמען מיט בעסערע זאַכען.

דאָס לעבען פֿון אַ בעריהמטען שרייבער איז אין סקעגרינגער מכנה און מ'דאַרף האָבען אַ סך חכמה און צייט כדי אַרויסצוגעהן דערפֿון בשלום. ס'מוז דערקענען אין אַ פֿערמאַכטען קאָנווערט די גראַפֿאָמאַניע און זיי שיקען צו אַלע רוחות; מ'מוז זיך קאָנען קוגציג אַרויסדרעהען פֿון יעדע בייזע צעשויבערטע מאַלענטען, וואָס האָבען פֿולע בוזעמ־קעסטענעס מיט אַמת'ער קונסט, זענען שטענדיג גרייט צו כאַפּען אַ קליינע הלוואה און טראָגען זיך אַרום מיט פּענות צו דער גאַנצער וועלט. די דאָזי־גע לייט זענען נאָך געפֿעהרליכער פֿון די קריטי־קער און מ'מוז זיי צוזאַרפֿען ווען אַ קאָמפּליטענט און ווען — אַ גלאָז טיי. ווען נישט — קאָנען זיי מאַכען פֿון אַ מענש עפר ואפר.

פֿון 30 יאָהר אָן האָט דער גרויסער מענש, וועגען וועלכען מיר דערצעהלען, געהאַט יעדע 5 יאָהר אַ יובילעאום. נאָט איז אַנ'עדות, אַז ער האָט זיך נישט געיאָגט דערצו, אָבער שטענדיג זענען שוין דאָ אַזעלכע, וואָס געדענקען און לאָזען נישט צורות. העלפֿט נאָט, אַז אַנדערע פֿערגעסען שוין יאָ אַמאָל — כאַפּט מען זיך אַליין אַרויס. ס'איז דאָך נישט סעהר ווי אַ זינדיגער מענש!..

צי קאָן מען מבייש זיין אַ חבר און נישט קו־מען אויף זיין באַנקעט? און צי קען מען טליין זיצען און שווייגען, בעת אַרום דיר זענען טלע שפּאָסלער? און צי קאָן מען ווייזען די כהיר אַ סבצנ'ישען יונגעסאַן, וואָס קומט צו דיר נאָך צנ'ן אינטערוויו? און צי קאָן מען זיך אָבזאָגען פֿון צנ'ן עהרען־אָפּס, בעת דו ווייסט גאַנץ אָביעקטיוו, אַז ס'איז פֿאַרט נישטאָ קיין אַנדערער?

פֿאַרהאַן שמיינערנע הערצער, וועלכע קאָנען דאָס אויך. דאָס זענען מקום'ע ענטאָיסטען. צוליב זייערס אַ שורה זענען זיי דיר פֿעהיג צו פֿערגעסען אין זייער איינען פֿאָלק, אין זייערע חברים, אפֿילו אין ווייב און קינדער. דאָס זענען עבודה־זרה'ניקעס פֿון וואָרט, ביטערע אַססעטען, מעסעסען־פֿיינד. קיי־נער האָט און זיי קיין הנאה נישט און זיי פֿון קיי־נעם — אויך נישט.

ער האָט דאָס נישט געקאָנט. אויף זיין גרויסען קאָפּ האָט ער געבראַכען דעם לעזער און דעם כהי־צמער־בזוכער, די ברכה און דאָס לעכצענדיגע פֿאָלק. זיין כרים איז בעהיינט געוואָרען פֿון אַ האַל־בער וועלט, זיינע עטליכע הונדערט ביכער צעבעהן זיך אין מיליאָנען עקזעמפּלאַרען. נו? פֿלעכט?
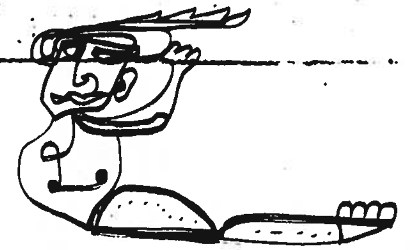
— די אייביגקייט האָט אַ סך צייט, זאָל זי אויס־קלויבען...